

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**FILOZOFICKÁ FAKULTA**

**Oldřiška Prokopová**

**Luigi Angiolini - Život ve službách  
Toskánska**

Luigi Angiolini - Life in Service to Tuscany

*Bakalářská práce*

Praha 2011

Vedoucí práce:  
doc. Mgr. Daniela Tinková, Ph.D.

## **Poděkování**

V první řadě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce doc. Daniele Tinkové, která mě již několik let vede, podporuje a inspiruje. Bez ní by tato práce nikdy nemohla vzniknout. Dále chci poděkovat Pavlíně Vimmrové, díky jejímž překladům jsem mohla proniknout i do Angioliniho francouzsky psaných pramenů. Můj velký dík patří i rodičům za jazykovou pomoc a cenné připomínky, a mému příteli Martinovi.

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.*

*V Praze dne 26. 7. 2011*

*podpis*

## **Abstrakt**

Tato bakalářská práce chronologicky přibližuje život šlechtice Luigi Angioliniho (1750-1821) – toskánského cestovatele, spisovatele a diplomata působícího v období habsburského reformismu, Francouzské revoluce, Napoleonovy nadvlády a restaurace v Itálii. Na základě dostupné literatury a pramenů práce mapuje Angioliniho mládí, cestu do Anglie a Skotska, diplomatickou kariéru v Paříži ve službách toskánského velkovévody Ferdinanda III. a poslední životní etapu strávenou s rodinou na venkově. Právě Angioliniho pestrý život a otevřenost moderním myšlenkám dovoluje aktéra pojmout jako typického muže své doby a na základě jeho zájmů a činnosti jeho prostřednictvím přiblížit celé období v širším kontextu.

## **Abstract**

This bachelor's thesis presents in a chronological order, the life of a Tuscan aristocrat Luigi Angiolini (1750-1821). He was a writer, traveller and diplomat, active in the period of the Habsburg reforms, the French Revolution, the Napoleonic rule, and the restoration in Italy. Based on the available literature and sources, this thesis maps Angiolini's youth, his journey to England and Scotland, his diplomatic career in Paris in the service of Ferdinand III, Grand Duke of Tuscany, as well as his final years spent in the countryside with his family. Angiolini's varied life and his openness to modern ideas allow for conceiving this protagonist as a typical man of his times, while on the basis of his interests and activities simultaneously elucidating the entire historical period in a wider context.

## **Klíčová slova**

Luigi Angiolini, Itálie, Toskánsko, osvícenství, Francouzská revoluce, cestopis, Napoleon Bonaparte, Josef Bonaparte, Camillo Borghese, Paolina Bonaparte

## **Keywords**

Luigi Angiolini, Italy, Tuscany, Enlightenment, French Revolution, travelogue, Napoleon Bonaparte, Joseph Bonaparte, Camillo Borghese, Paolina Bonaparte

# Obsah

<b>ÚVOD .....</b>	<b>7</b>
<b>1. HISTORICKÉ POZADÍ.....</b>	<b>9</b>
1.1 <i>Reformní politika toskánských velkovévodů.....</i>	9
1.2 <i>Ferdinand III. a Francouzská revoluce.....</i>	12
1.3 <i>Francouzská okupace a napoleonská éra .....</i>	14
1.4 <i>Restaurace .....</i>	17
<b>2. FASCINACE „NOVÝM SVĚTEM“ .....</b>	<b>19</b>
2.1 <i>Mládí v Itálii.....</i>	19
2.2 <i>Angioliniho cestopis v kontextu doby .....</i>	22
2.3 <i>„Lettere“ .....</i>	24
<b>3. VE SLUŽBÁCH FERDINANDA .....</b>	<b>29</b>
3.1 <i>Zpět v Itálii .....</i>	29
3.2 <i>Cestou do Vídně .....</i>	31
3.3 <i>V neznámých zemích .....</i>	35
<b>4. NA EVROPSKÉ SCÉNĚ.....</b>	<b>40</b>
4.1 <i>Kompenzace za Toskánsko .....</i>	40
4.2 <i>Sňatek Camilla Borghese a Paoliny Bonaparte.....</i>	44
<b>5. BUON RIPOSO .....</b>	<b>49</b>
<b>ZÁVĚR.....</b>	<b>53</b>
<b>POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA .....</b>	<b>56</b>
<b>SEZNAM PŘÍLOH .....</b>	<b>58</b>
<b>PŘÍLOHY .....</b>	<b>59</b>

## Úvod

Téma mé bakalářské práce je spjato s dějinami Itálie, přesněji s historií Toskánska, ale v první řadě se šlechticem Luigi Angiolinim (1750-1821) – mužem, žijícím v období dalekosáhlých proměn směřujících k moderní evropské společnosti. Toto téma jsem si zvolila pro můj zájem o italské dějiny a o Itálii obecně, ale především proto, že se v Národním archivu nachází množství pramenů k Angioliniho diplomatické činnosti. Z toho důvodu jsem nejdříve uvažovala, že se zaměřím jen na jeho diplomatickou kariéru. Čím více jsem však téma studovala, Angiolini pro mě začínal být také spisovatelem, cestovatelem, ale i člověkem přelomu 18. a počátku 19. století. Došla jsem k tomu, že by byla škoda opomenout jeho ostatní životní etapy – Angiolini jako diplomat je v mých očích neméně důležitý než Angiolini zoufale bloudící po německých státech nebo pečující o svůj olivový háj v Toskánsku.

Proto jsem se nakonec rozhodla pojmout téma biograficky. Cílem této práce tedy je na základě dostupných pramenů a literatury přiblížit Luigi Angioliniho a především ukázat, jak tento svým smýšlením moderní muž zapadal do kontextu doby. Tam, kde mi to samotný aktér dovoluje, hledám v jeho chování typické rysy příslušníků stejné společenské vrstvy v Itálii a odrazy dobových trendů a nálad. Angiolini jako člověk nadšeně vstřebávající nové myšlenky totiž přímo vybízí k tomu, aby byl považován za šlechtice reprezentujícího osvícenskou a napoleonskou Itálii.

Pouze v první, obecné kapitole Angiolini prakticky nefiguruje. Jejím cílem je stručně nastínit historické souvislosti a vytvořit tak faktografický rámec, který má pomoci k lepší orientaci v dalších částech. Je-li to možné, nechávám v celé práci co možná nejvíce promlouvat samotného Angioliniho – ať již prostřednictvím korespondence, jeho vlastního cestopisu po Anglii a Skotsku nebo z jiných pramenů, které sepsal pro toskánského velkovévodu Ferdinanda III.

Všechny použité prameny pocházejí z Rodinného archivu toskánských Habsburků, který je součástí Národního archivu na pražském Chodovci. Tento rozsáhlý a českými i zahraničními historiky nepřilíh probádaný soubor písemností se po roce 1859, kdy musel poslední habsbursko-lotrinský velkovévoda Leopold II opustit Florencii, dostal do Čech na velkostatek Ostrov nad Ohří a panství Brandýs nad Labem, které získal Ferdinand III. jako jednu z náhrad za ztrátu Toskánska. Většinu pramenů týkajících se Angioliniho tvoří diplomatická korespondence v italštině, některé písemnosti jsou francouzsky. Z tohoto

archivu jsem využila zejména prameny přibližující jeho putování z let 1799-1801, na kterých je postavena třetí kapitola práce, a korespondenci z prvních let v Paříži po míru v Amiens. Za dalším stěžejní pramen považuji cestopis *Lettere sopra l'Inghilterra, Scozia e Olanda* z roku 1790, který byl v Itálii několikrát vydán.

Angioliniho pozůstalost, která byla součástí archivu rodiny Gherardi-Angiolini v Seravezze, se po jejím vymření přesunula do archivu v Luce. To ale bohužel nikterak nepomohlo její dostupnosti z České republiky. Cítuji-li tedy některý z těchto pramenů, pak pouze prostřednictvím sekundární literatury získané z italských národních knihoven ve Florencii a v Římě. Jedná se především o články staršího data z italských periodik. Za jediný příspěvek v češtině vděčí Angiolini doc. Daniele Tinkové.

Každá kapitola má jiný charakter a je založená na rozdílném typu práce s prameny a s literaturou – ta úvodní faktograficky popisuje dějiny Toskánska za prvních habsbursko-lotrinských velkovévodů, další je založena na literárním prameni - cestopisu a umožňuje zasazení do širšího kontextu. Třetí část, soustředěná téměř výhradně na samotného aktéra, zabíhá až do mikrohistorie. Naopak při diplomatickém působení v Paříži a dojednávání sňatku Napoleonovy sestry se Angiolini stýká s učebnicově známými osobnostmi a podílí se na chodu „velkých“ politických dějin, přičemž nám objasňuje svůj pohled na dění v Paříži. Poslední kapitola mé práce je současně poslední kapitolou Angioliniho života, kterou se svou rodinou tráví v překrásné části západního Toskánska. Tuto část lze chápat jako jakýsi dovětek zásadně dokreslující Angioliniho osobnost a soukromý život.

Zdánlivá nesourodost mé bakalářské práce je způsobená Angioliniho až neuvěřitelně pestrým a plným životem. Mně nebránila v tom, abych zůstala věrná tématu – naopak mi umožnila aktéra ukázat v jeho jedinečnosti i v širším kontextu stejně, jako Angiolini zůstává věrný sám sobě pod tlakem bouřlivých událostí, které formují jeho osud. Ať už se totiž nachází v jakékoliv životní etapě, stále je to ten samý Angiolini – moderní, společenský, někdy prospěchářský, ale hlavně vždy neoddelitelně spjatý se svým rodným Toskánskem, které za všech okolností důstojně reprezentuje.

# 1. Historické pozadí

Pro ucelenější pohled na život Luigiho Angioliniho považuji za nutné stručně nastínit historické souvislosti a vytvořit tak rámec událostí, které se našeho aktéra bezprostředně dotýkaly. Protože celý jeho život byl spjat s Toskánskem, budou mě zajímat právě dějiny tohoto státu vsazené do širšího italského a evropského kontextu v období Angioliniho života. Využiji tak toho, že biografická práce vybízí k časovému vymezení tématu podle délky života dané osobnosti. Zvýšenou pozornost pak budu věnovat zvláště období revolučních a napoleonských válek, protože právě zde Angiolini nejvíce ovlivňuje chod „velkých“ dějin.

Toskánsko Angioliniho doby spadá do období vlády toskánských velkovévodů Františka Štěpána Lotrinského, Petra Leopolda (později císaře Leopolda II.) a jeho syna Ferdinanda III. Po vymření slavného rodu Medicejských v roce 1737 získává Toskánsko František Štěpán Lotrinský, manžel Marie Terezie a zakladatel habsbursko-lotrinského rodu, jehož druhorození příslušníci vládou v Toskánsku s přerušením za francouzské okupace až do roku 1859. Již od počátku je zřejmé, že se politika nové vládnoucí větve bude nést v duchu osvícenských reforem.

## 1.1 Reformní politika toskánských velkovévodů

František Štěpán získává Toskánsko jako kompenzaci za postoupení rodného Lotrinska Francii, která byla na oplátku ochotna uznat pragmatickou sankci zajišťující Marii Terezii nástup na trůn. Již v roce 1737 stanovil regentskou vládu reprezentovanou nejdříve francouzským knížetem z Craonu, následně hrabětem Richecourtem a od roku 1757 rakouským maršálem italského původu Antoniem Botta-Adornem. V období regentské vlády bylo Toskánsko v podstatě rakouskou provincií s politickou závislostí na monarchii. František Štěpán pobýval v Toskánsku jen krátce po získání titulu velkovévody, a to v letech 1738 a 1739. Po nástupu své manželky na trůn se však až do své smrti v roce 1765 trvale zdržoval ve Vídni.

Počátek reforem sahá již do období vlády prvního lotrinského arcivévody. Přestože Toskánsko bylo státem převážně zemědělským, zdaleka ne všechna půda mohla být zemědělsky využita. Na značném území velkovévodství její obdělávání znemožňovaly rozsáhlé bažiny a s nimi spojené nebezpečí malárie. Jedním z prvních kroků regentské vlády



byla tedy snaha zúrodnit bažiny, které se nacházely zejména v okolí Maremmy, a zefektivnit tak toskánské zemědělství. V roce 1739 bylo do těchto oblastí vysláno dvě stě dvanáct rodin z Lotrinska, aby půdu vysušily a kolonizovaly. Pokus však dopadl tragicky, neboť většina nových přistěhovalců podlehla malárii. Podmáčená půda zůstala v některých oblastech problémem až hluboko do 19. století.

František Štěpán a po něm především jeho syn Petr Leopold podnítily reformy i v jiných oblastech. Uvolnili toskánský trh (roku 1738 vláda povolila svobodný vývoz obilí z Maremmy) a omezili systém fideikomisů a odúmrť, což vedlo k oslabení privilegovaných vrstev společnost, jako je církev a šlechta. Toskánsko se tak s nástupem nové vládnoucí dynastie připojilo k dalším italským státům, které přijaly myšlenky evropského osvícenství.

Po smrti Františka Štěpána Lotrinského přebírá titul toskánského velkovévody jeho syn a mladší bratr Josefa II., Petr Leopold. Sotva osmnáctiletý panovník byl zpočátku vlády kontrolován Marií Terezií, po několika letech se však zcela osamostatnil. Dokonce lze říci, že za jeho panování dosáhla toskánská vnitřní politika vysokého stupně svobody a nezávislosti na monarchii. Společně se svými rádci a odborníky, jimiž byli mimo jiné Francesco Gianni a Pompeo Neri, uvádí do praxe osvícenské myšlenky, které toskánští vzdělanci tak obdivovali na Francii, Anglii nebo Nizozemí. Zejména francouzská fyziokratická škola přispěla v Toskánsku ke studiu ekonomie a následné aplikaci liberálních myšlenek v praxi.

Počínaje rokem 1766 Petr Leopold uvedl v platnost celou řadu nařízení ekonomického charakteru a završil tak reformní snahy svého otce. Zrušením všech vnitřních cel byla zavedena úplná volnost obchodu. Díky zákonům z let 1747-1789, které definitivně pohřbily starý systém nakládání s půdou (fideikomis a odúmrť), se uvolnil i trh s nemovitostmi. Na popud Franceska Gianniho se přistoupilo k reformě, jejímž cílem bylo posílit vrstvu nezávislých vlastníků půdy pronajímáním nebo později prodáváním velkovévodských statků, obecní půdy nebo půdy privilegovaných vrstev. Mělo se tak upustit od tradičního systému smluvních vztahů *mezzadria*, kdy zemědělec odevzdával polovinu výnosu majiteli půdy, vyvázat rolníky ze závislosti a vytvořit prostředí vhodné pro podnikání. Poměrně zaostalé toskánské zemědělství však na rozdíl od bohaté Lombardie na tyto změny nebylo připraveno a veškeré reformní úsilí se tak v podstatě minulo účinkem.<sup>1</sup>

„Návrat k půdě“, tak propagovaný fyziokraty, se stal v Itálii módou. Zemědělství měl podpořit i vznik agrárních společností a akademií, z nichž největší roli hrála florentská Accademia dei Georgofili, která o mnoho let později udělila Luigi Angiolinimu ocenění za jeho zásluhy v oblasti zemědělství.

---

<sup>1</sup> CANDELORO, Giorgio: *Storia dell'Italia moderna*- vol. I- *Le origini del Risorgimento (1700-1815)*, Miláno 1956-1986, str. 123-124

S vládou Petra Leopolda se pojí i zdokonalení státní správy a udělení větší autonomie venkovským oblastem, sjednocení berního systému a zrušení cechů. Tyto kroky měly vést ke spravedlivějšímu rozdělení moci a povinností vůči státu.

Reformy Petra Leopolda, podobně jako v Lombardii opatření Josefa II., zasáhly i církev. Společně s jansenisty v čele s biskupem Scipionem Riccim Petr Leopold rušil různá církevní privilegia a inkvizici. Zákaz uctívání relikvií nebo zrušení některých svátků, schválené na synodě v Pistoii roku 1786, se však setkala s velikým odporem ze strany většiny kléru i širokých vrstev obyvatelstva. Roku 1795 byla celá synoda odmítnuta papežskou kurií. Omezení církevních výsad se však v platnosti udrželo.

Osvícenské reformy napomohly přechodu od tradiční, sakrální společnosti ke společnosti moderní a sekularizované. Kromě „odkouzlování“ relikvií a náboženských předmětů dochází rovněž k sekularizaci práva. A právě trestní zákoník Petra Leopolda z roku 1786 je toho jasným dokladem. Jako první totiž vychází z principů milánského učence Cesare Beccarii, jehož práce změnila tradiční pohled na trestní právo. Není jistě náhodné, že první vydání jeho spisu *O zločinech a trestech* vyšlo právě v toskánském Livornu. Exemplární mučení a tresty smrti, které ukazovaly na neschopnost středověkého a raně novověkého systému vyrovnat se se zločiny, byly nahrazeny snahou viníky polepšit vězením a opět navrátit do společnosti. Protože „společnost nahradila Boha jako princip morálního soudu“<sup>2</sup>, zločiny se začínají vnímat ne jako provinění vůči Bohu, ale vůči společnosti. Radikálně se tak mění pohled na některé zločiny – zejména na sebevraždu, svatokrádež, rouhačství a infanticidium.<sup>3</sup>

Reformní snahy Petra Leopolda ustaly v roce 1790 po smrti bratra Josefa II., kdy byl toskánský velkovévoda korunován císařem Svaté říše římské jako Leopold II. V Toskánsku tak skončilo období osvícenských reforem a nastala jiná éra, spojená s Francouzskou revolucí.

---

<sup>2</sup> TINKOVÁ, Daniela: *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004, str. 13

<sup>3</sup> Srov.: TINKOVÁ, Daniela: *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004

## 1.2 Ferdinand III. a Francouzská revoluce

Podle Giuliana Procacciho není pravdivý často citovaný názor, že Francouzská revoluce přerušila italské osvícenské snahy, které by bývaly vyústily v demokratickou občanskou společnost. Osvícenství již dosáhlo svého vrcholu a všechny reformy byly v zásadě ukončeny s odjezdem Petra Leopolda do Vídně.<sup>4</sup> Prvotní nadšené přijetí revolučních idejí svobody a rovnosti vzplanulo po celé Itálii a částečně pramenilo z ekonomické a politické krize, kterou procházely téměř všechny státy poloostrova. Itálie volala po změně, po pohřbení starého režimu, po revoluci.

Osvícenci před rokem 1789 nebyli revolucionáři, nýbrž inovátoři otevření pokroku, bezpochyby však vytvořili prostředí vhodné pro vznik a šíření revolučních myšlenek a postojů. Lze tedy říci, že italské osvícenství, byť programově k revoluci nevedlo, pro ni připravilo. Revoluční nálady se šíří nejprve spontánně, později je podporuje francouzská propaganda namířená hlavně do řad intelektuálů. Postupně se tak rodí italské vlastenecko-jakobínské hnutí, které se po celé Itálii organizuje do jakobínských klubů, často přeměněných z původních spolků svobodných zednářů.

Tyto tajné kluby nejvíce působí v Turíně, k nelibosti neapolsko-sicilské královny a sestry Marie Antoinetty- Marie Karoliny v Neapoli, dále na Sicílii a v Římě. V této souvislosti jen stručně zmíním revolucionáře robespierrovského ražení a Michelangelova vzdáleného příbuzného, Filippa Buonarrotiho, který se marně snažil sloučit italskou revoluci se zájmy Francie. Ta ale sleduje především vlastní zájmy, které se s těmi italskými shodují jen do té míry, do jaké je to pro Francii výhodné.

Po Leopoldově odjezdu do Vídně se V Toskánsku nakrátko ujal regentské vlády Antonio Serristori. Byl však 24. června vystřídán v pořadí třetím habsburským velkovévodou, synem Petra Leopolda a bratrem budoucího císaře Františka II., Ferdinandem III. Leopold zemřel v březnu 1792 a Ferdinandův starší bratr získal císařskou korunu. Vláda Ferdinanda III. v Toskánsku byla spojena s událostmi ve Francii – vypuknutím Francouzské revoluce v roce 1789, revolučními válkami a následným vzestupem Napoleona Bonaparta – a nezřídka se dostala do jejich vleku.

Ferdinandova politika byla značně ovlivněna jeho vychovatelem a ministrem Federikem Manfredinim a nesla se v profrancouzském duchu. Navzdory nepříznivé mezinárodní situaci se Toskánsko po celá devadesátá léta snažilo udržet politickou neutralitu a dobré vztahy s Francií. Tzv. revoluční války propukly v roce 1792 a pro Toskánsko bylo

---

<sup>4</sup> PROCACCI, Giuliano: *Dějiny Itálie*, Praha 1997, str. 210

čím dál tím těžší svůj statut uhájít, vezmeme-li v úvahu zejména rodovou vazbu k habsburské monarchii. Ferdinand nakonec nebyl nucen neutralitu opustit kvůli tlakům z Vídně nebo Paříže, ale pod britskými výhrůzkami. Dne 28. října 1793 podepsal s Brity smlouvu, ve které se zavazuje, že zpřístupní toskánské přístavy pro válečné účely. Toskánsko se ale války neúčastnilo, při první příležitosti z protifrancouzské koalice vystupuje a v únoru 1795 obnovuje svou neutralitu podepsáním smlouvy s Francií v Paříži.

V červnu příštího roku Francouzi okupují toskánské Livorno, čímž reagují na probritskou politiku nového guvernéra města, Franceska Serattiho. Ferdinandovi se však opět podařilo křehkou rovnováhu udržet: 1. července slavnostně uvítal ve Florencii mladého Korsičana, generála Napoleona Bonaparta. Audiencí, obědem a prohlídkou florentských galerií a muzeí se velkovévodovi na další tři roky podařilo zažehnat bezprostřední nebezpečí. Generálovi se, jak tvrdí správce sbírek Tommaso Puccini, nejvíce zalíbila medicejská Venuše [*la Venere medicea*]. Ferdinand proto pro Napoleona nechal vytvořit její kopii. Dílo se mělo stát symbolem míru a přátelství Toskánského velkovévodství a francouzské republiky.<sup>5</sup>

Krátce před tím byl Napoleon zvolen do čela tzv. italského tažení. Cílem série vojenských akcí, mnohými italskými vlastenci vnímaných jako osvobození poloostrova, bylo oslabení Rakouska a jeho spojence Piemontu v severní Itálii. Napoleon si je vědom toho, že právě tímto útokem může habsburské monarchii způsobit poměrně velké ztráty a že právě italský sever je klíčem k ovládnutí celého poloostrova. Francouzská armáda na italské půdě zaznamenala mnohá vítězství - z nejdůležitějších lze zmínit bitvy u Montenotte, Lodi, Castiglione a Arcole. Několikanásobným odražením císařských vojsk u Castiglione Napoleon získává Mantovu a tím se stává de facto neomezeným pánem severní Itálie. Podrobilo se mu Milánsko, Parma a Modena, ale i papežský stát nebo Janov a Neapol. Porážkou Piemontu u Mondovy a následným, pro piemontského krále Amadea III. Savojského značně ponižujícím mírem, získává Savojsko a Nice.

Napoleonovy vojenské úspěchy byly doprovázeny vytvářením tzv. sesterských republik, tedy satelitních států Francie – vazalských, ač formálně nezávislých. V Itálii byly v roce 1796 vytvořeny republiky Cispadánská (Předpádská) a Transpadánská (Zapádská), které se o rok později spojily v republiku Cisalpinskou s hlavním městem Milánem. S centrem v Janově byla vyhlášena republika Ligurská. První italské tažení a válka s Rakouskem se uzavírá 17. října 1797 mírem v Campo Formio. Habsburská monarchie sice získala území původní Benátské republiky, musela však uznat Napoleonovu svrchovanost nad severní Itálií a potvrdit nově vzniklé republiky. Toskánsko si prozatím udrželo nezávislost.

---

<sup>5</sup> CECCUTI, Cosimo: *La Toscana neutrale davanti a Napoleone* in: *Il Vieusseux*, č. 9, Florencie, září-prosinec 1990; *Parigi-Firenze 1789. La Toscana e la Rivoluzione francese*, str. 31

### 1.3 Francouzská okupace a napoleonská éra

Napoleon Bonaparte si řadou úspěchů v Itálii a ve Francii vydobyl respekt a direktorium mu proto nechalo v italských záležitostech volnou ruku. Primárně mu však šlo především o zájmy Francie. Itálie, toužící po ideálech jednoty a svobody, byla vždy až na druhém místě. I po míru v Campo Formio pokračoval Ferdinand ve snaze udržet si co možná nejlepší vztahy s Francií. Situace však začínala být neúnosná. Zavraždění francouzského generála Duphota v roce 1797, vznik Římské republiky v únoru 1798 a útěk papeže Pia VI. do toskánské Sieny; to vše značně zkomplikovalo Ferdinandovo postavení.<sup>6</sup> V listopadu se v Livornu vylodilo šest tisíc neapolských vojáků Marie Karoliny připravených osvobodit okupovaný Řím. Ferdinand oficiálně protestuje a pověřuje své diplomaty - Charlese Reinharda a Luigiho Angioliniho (ten již má touto dobou za sebou pout' na britské ostrovy a diplomatickou kariéru v Římě), aby Paříž přesvědčili o tom, jak je toskánská neutralita pro všechny strany výhodná. Odpověď však byla negativní. Dne 12. března 1799 Francie vyhlásila Rakousku válku a zakrátko poté bylo Toskánsko okupováno.

Ferdinand III. byl donucen narychlo opustit Florencii 27. března. Odjel do Vídně společně s manželkou, dětmi a svými nejvěrnějšími (mimo jiné i s Angioliniho dobrým přítelem a svým ministrem, knížetem Giuseppem Rospigliosim). Podle všeho tehdy nevěřil, že by jeho exil trval tak dlouho. Dokonce chtěl ve Vídni nechat kočáry připravené pro případ rychlého návratu.<sup>7</sup> Pro Angioliniho jako pro bývalého Ferdinandova vyslance v Paříži začalo období dvouletého putování po německých zemích a dožadování se alespoň minimální Ferdinandovy pozornosti. Podrobněji však k těmto událostem a k celému Ferdinandovu problému týkajícímu se kompenzace za ztracené území Toskánska v dalších kapitolách.

Po míru v Campo Formio Napoleon v Itálii kromě již existujících republik Cisalpinské a Ligurské ustavil republiky Římskou a Parthenopskou (později Neapolskou). Ferdinand III. tak zdaleka nebyl jediným monarchou na Apeninském poloostrově, který musel opustit svůj stát. Napoleonova expanzivní politika a jeho tažení do Egypta započaté v roce 1798 vedlo k vytvoření druhé koalice. Kromě Velké Británie a Rakouska do ní vstoupilo i Rusko reprezentované schopným maršálem Suvorovem. Napoleonovo italské tažení tak i díky ruskému vojevůdci v roce 1799 narazilo na první výraznější neúspěchy; Francouzi utrpěli porážky nejdříve na německém území, následně rakousko-ruské oddíly pod Suvorovovým

---

<sup>6</sup> TINKOVÁ, Daniela: „*Povera nostra Toscana*“ a „*francouzská uzurpace*“ in: *Napoleonské války a historická paměť*, Brno 2005, str. 127

<sup>7</sup> FERRETTI, Giovanni: *Bonaparte e il granduca di Toscana dopo Lunéville*, Janov-Řím-Neapol-Città di Castello 1947, str. 5

vedením zvítězily v klíčové bitvě u řeky Addy. Francouzi byli nuceni stáhnout se z Milána. Cisalpinská republika padla.

Sérií několika dalších vítězství na Apeninském poloostrově se spojenecké armádě podařilo dobýt zpět téměř celou severní Itálii. Výsledek by ale jistě nebyl takový, kdyby na italském venkově nevypukly protifrancouzské a protijakobínské lidové vzpoury. Napoleon, zprvu chápaný jako osvoboditel poloostrova a vůdce revoluce, která povede Itálii ke sjednocení, postupně ztratil důvěru větší části italských vlastenců. Ideály Francouzské revoluce tedy nebyly naplněny a ani životní podmínky na venkově se příliš nezlepšily. Právě proto byla reakce roku 1799 tak bouřlivá.<sup>8</sup>

Jedním z nejmohutnějších projevů odporu na poloostrově bylo vedle neapolské reakce i lidové povstání, které za provolávání hesla „*Viva Maria*“ propuklo v březnu v Arezzu.<sup>9</sup> Lidové tlupy zfanatizované knězi a mnichy byly vedené Ferdinandovými známými nebo příbuznými. Nejdříve vtrhly do Sieny; do Florencie dorazily 5. července, vyhnaly francouzská vojska a pokračovaly v „osvobozování“ dalších toskánských měst. V srpnu se vzbouřenci obrátili na Římskou republiku a s rakouskou pomocí pronikli do Umbrie. Jejich bojový zápal trval až do podzimu. Jakkoliv se povstalci dovolávali svého bývalého velkovévody, Ferdinand s nimi kontakt z Vídně, navzdory přesvědčování ministra Vittoria Fossombroniho, nenavázal.

Obnovení rakouského vlivu však v Itálii trvalo jen krátce. Úspěšnými bitvami u Marenga (14. června 1800) a u Hohenlinden (3. prosince 1800) si Francouzi otevřeli cestu na Vídeň a Rakousko bylo nuceno uzavřít mír. Mírová jednání probíhala v Lunéville mezi Napoleonovým bratrem Josefem Bonapartem a rakouským hrabětem Ludwigem Cobenzlem. Smlouva podepsaná 9. února potvrzuje výsledky míru z Campo Formio. Mimo to Francie získává území na levém břehu Rýna a Jižní Nizozemí (budoucí Belgie), naopak habsburská monarchie si na Apeninském poloostrově udržela Benátsko. Pro Ferdinanda znamenal tento mír - přes veškeré podniknuté úsilí - potvrzení ztráty Toskánska a přinesl za něj jen nedostatečnou náhradu v podobě Salzburska, Berchtesgadenu a části Pasovska. Na diplomatickou scénu je opět povolán Luigi Angiolini, připravený - po dlouhém období nezájmu ze strany svého panovníka - hájit jeho zájmy před samotným Napoleonem Bonapartem.

Po krátkodobém znovuzískání kontroly nad Toskánskem (17.6. 1799 - 15.10. 1800) jsou Rakušané z Florencie opět vytlačeni francouzskými vojsky. Osud Toskánska je nyní v rukou francouzské, resp. Napoleonovy politiky, jejímž cílem bylo pro tuto chvíli získat vévodství Parmy a Piacenzy a současně si udržet dobré vztahy s Bourbony, jimž obě území

<sup>8</sup> PROCACCI, Giuliano: *Dějiny Itálie*, Praha 1997, str. 215

<sup>9</sup> Srov.: BRIGIDI E. A.: *Giacobini e Realisti o Il Viva Maria*, Siena 1882

patřila. V důsledku francouzsko-španělských smluv ze San Idelfonsa a Aranjuez přidělil Toskánsko synovi vévody z Parmy – Ludvíkovi, který vládu následně opravdu přijal (počínaje rokem 1802 i s titulem krále Etrurie). Parmské vévodství bylo připojeno k obnovené Cisalpinské republice. Ludvíkovým nástupcem se v Toskánsku v roce 1803 stal jeho nezletilý syn Karel, za kterého vládla regentská vláda jeho španělské matky, Marie Luisy.

S francouzskou okupací nastává pro Itálii období rozsáhlých změn. Napoleon Bonaparte, První konzul a počínaje rokem 1804 i císař, na dobytých územích sesadil monarchy původních dynastií, území transformoval podle francouzského vzoru a do čela nově vzniklých států dosadil své příbuzné nebo přátele. Původní Cisalpinská republika se v roce 1802 přeměnila na republiku Italskou a o tři roky později na Italské království s králem Bonapartem, korunovaným starobyrou lombardskou korunou. Přídomek „italský“ v názvu státu měl u patriotů vyvolat iluzi, že Napoleon směřuje ke svobodné, jednotné Itálii.<sup>10</sup> Toskánsko bylo prohlášené v roce 1802 Etruským královstvím. Rovněž i tento název odkazuje na slávu starověkého římského impéria, což je pro napoleonské období příznačné.

Po porážce Francie admirálem Nelsonem v bitvě u Trafalgaru v říjnu roku 1805 získala Anglie námořní převahu. Napoleon reaguje vyhlášením kontinentální blokády a ve snaze výrazně poškodit anglickou ekonomiku zakazuje všem podrobeným zemím veškerý obchod s Anglií. Právě pro toskánský přístav Livorno a celé Etruské království mělo toto nařízení tíživé důsledky, které vedly k prohloubení ekonomické krize v zemi.

Toskánsko, podobně jako ostatní státy severní a střední Itálie, které nepatřily k Italskému království, bylo v prosinci roku 1807 připojeno přímo k francouzskému impériu (mimo oblast francouzského vlivu ostatně zůstala jen Sicílie a Sardinie). Název Etruské království byl opuštěn a území bylo rozděleno na tři departementy - Arno, Mediterraneo a Ombrone. Bylo-li Toskánsko předtím na Francii závislé, nyní se jednalo o naprostou podřízenost. Nová vláda zavedla nové státní uspořádání, instituce a zákony po francouzském vzoru a brannou povinnost. Ani tento stav však netrval dlouho a od 3. března 1809 bylo v Toskánsku obnoveno velkovévodství svěřené Napoleonově sestře a někdejší kněžně z Piombina a Lukky, Elise Baciocchi, která zde vládla až do roku 1814.

Revoluční nadšení i naděje spojené s prvními lety francouzské nadvlády již dávno pominuly. Napoleonská Itálie byla vyčerpaná dlouhými válkami a tvrdou vládou. Bonaparte na okupovaných územích vytvořil silné, stabilní, centralizované státy, které však sloužily zájmům Francie. Navzdory cenzuře a tvrdému režimu však nevědomky připravil půdu pro italské národní uvědomění. Z původních téměř dvou desítek států na Apeninském poloostrově

---

<sup>10</sup> CANDELORO, Giorgio: *Storia dell'Italia moderna*- vol. I- *Le origini del Risorgimento (1700-1815)*, Miláno 1956-1986, str. 299

v podstatě postupně vznikly tři státní útvary s jednotnými institucemi a zákony - Italské a Neapolské království a část patřící k francouzskému impériu. Připomeňme, že většina států v 18. století neprošla osvícenskými reformami tak jako jimi prošlo Toskánsko. Napoleonský režim pro ně byl tedy jakousi „účinnou léčbou šokem“<sup>11</sup>. Dalším důležitým jednotícím prvkem byl vznik italské národní armády a volného vnitrostátního obchodu. Nelze opomenout ani Napoleonův zákoník Code Civil založený na principech občanské rovnosti. Itálie, do které se zanedlouho měly navrátit původní panovnické rody, tedy prodělala citelnou vnitřní změnu.

## 1.4 Restaurace

Po katastrofálním výsledku ruského tažení 1812 a porážce v „bitvě národů“ u Lipska 1813 bylo jen otázkou času, kdy bude Napoleon přinucen se vzdát. Stalo se tak 11. dubna 1814, kdy abdikoval a byl vyhoštěn na ostrov Elba. Ani změny na Apeninském poloostrově na sebe nenechaly dlouho čekat. Joachimůvi Muratovi, neapolskému králi dosazenému Napoleonem, se uzavřením aliance s Rakouskem dočasně podařilo udržet si trůn i po Bonapartově pádu. Od února do září 1814 neapolská vojska jeho jménem okupovala Florencii. Dosazená velkovévodkyně Elisa Baciocchi pod tlakem okolností prchá do Lukky a do Janova. Ferdinandův vyslanec kníže Rospigliosi uzavírá v dubnu s Muratem dohodu a v čele regentské vlády připravuje podmínky pro Ferdinandův návrat.

Restaurovaný velkovévoda Ferdinand III. se opět ujímá vlády 15. září 1814. Téhož roku Angiolini přejmenovává svou vilu San Cristoforo na Buon Riposo a dává tím symbolicky najevo, že se již cítí příliš starý na další diplomatické povinnosti. A tak Ferdinand vstupuje druhého období své vlády bez Angioliniho a jeho služeb.

V důsledku jednání Vídeňského kongresu bylo Toskánské velkovévodství obohaceno o některá území - knížectví Piombino, Stato dei Presidi a o několik bývalých císařských lén. Restaurovaná vláda reprezentovaná Vittorio Fossombronim si byla vědoma změny, kterou Toskánsko za francouzské nadvlády prodělalo, a počínala si tedy ve vztahu k minulému režimu velmi opatrně. Jeho stoupence radikálně nepronásleduje a některé napoleonské reformy ponechává beze změny (zejména v občanské a ekonomické oblasti). Návaznost na osvícenské období, se pak projevuje v hlavně oblasti trestního práva.

Touha italských patriotů po participaci na politickém životě se na Apeninském poloostrově již tradičně projevovala masovým rozšířením tajných spolků a sekt.

---

<sup>11</sup> PROCACCI, Giuliano: *Dějiny Itálie*, Praha 1997, str. 218



Nejrozšířenější byly organizace karbonářů, které vznikaly převážně v jižní Itálii již v napoleonském období. V letech 1820-1821 v Neapoli propukly nepokoje, které musely být potlačeny tvrdým zásahem rakouského vojska. To už se však Angioliniho ve vile Buon Riposo příliš netýká. Umírá v červenci 1821, tři roky před smrtí svého panovníka Ferdinanda III.

## 2. Fascinace „novým světem“

Luigi Angiolini žil v období hlubokých společenských změn. Společnost tradiční spěla ke společnosti moderní. Svět „starý“ měl zanedlouho vystřídat svět „nový“ - industrializovaný a desakralizovaný. Mladý Angiolini, otevřený pokroku, držel krok s osvětskou dobou a nadšeně vstřebával všechny nové vlivy, které se do Toskánska šířily především z Anglie a Francie. V této kapitole přiblížím první fázi Angioliniho života sahající přibližně do roku 1790 a na základě jeho společenských styků a na jeho vlastním cestopisu *Lettere sopra l'Inghilterra, Scozia e Olanda* budu chtít ukázat, jak Angioliniho ovlivnily dobové trendy a osvětské myšlenky, kterými byla tehdejší Itálie tak prosycena.

### 2.1 Mládí v Itálii

Luigi Angiolini se narodil 7. března 1750 v Seravezze rodičům Giuseppe Mariovi a Anně Marii Salvi z Pietrasanty. Pocházel ze starobylého rodu nižších šlechticů z vesničky Seravezza poblíž Lukky, která se nachází v tradičně bohaté toskánské oblasti zvané Versilia. Dětství strávil střídavě v rodinném sídle v Seravezze a v nedaleké vile San Cristoforo (později Buon Riposo). Základní vzdělání získal Angiolini v Seravezze, učil ho místní farář. Mezi třináctým až šestnáctým rokem se mladík vzdělával v Pratu, později studoval na právnických fakultách univerzit v Pise a Padově. V Padově se spřátelil s významným matematikem a přírodovědcem Giuseppem Toaldem. Jejich rozsáhlá a údajně zajímavá korespondence se však bohužel nezachovala. Zničila ji společně s dopisy od jiné dámy Angioliniho přítelkyně, které v dobré víře svěřil truhlu plnou dokumentů.<sup>12</sup>

Po studiích, která úspěšně ukončil v Padově, se vrátil do Pisy, kde se zapojil do soudobého společenského života. Účastnil se například intelektuálních setkání v domě manželů Lucrezie Quarantotto a Francesca Monti, kde se scházela toskánská elita. Vedle politiků velkovévodského dvora, jako byli Federico Manfredini, Neri Corsini, Vittorio Fossombroni nebo Francesco Gianni, navštěvovali tento salon i historik a blízký přítel Petra Leopolda Angelo Fabroni, básník a satirik Giovanni Battista Casti a právník Giovanni Carmignani.

---

<sup>12</sup> PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 - září a prosinec 1932, str. 304

Vzor pro podobná toskánská intelektuální setkání, jakých se Angiolini účastnil v Pise, můžeme vidět ve francouzském salonu, který vzniká v 18. století společně s kavárnami a stolními společnostmi jako „raná instituce občanské veřejnosti“. Zatímco dříve byl panovnický dvůr centrem, které přitahovalo veškeré vzdělance a umělce, nyní s rostoucím vlivem měšťanstva tuto kulturní funkci přebírá nový pokoj v panském domě - salon. Na rozdíl od kaváren, které jsou určeny jen mužům, se zde do diskusí zapojují i ženy<sup>13</sup> (ostatně salony, které navštěvoval Angiolini, ženy dokonce organizovaly). Rozmanité složení účastníků dýchánků Lucrezie Quarantotto nám umožní získat představu o tom, jak zájmově různorodá společnost se tu scházela.

Podle Jürgena Habermase tvoří tyto salony především aristokracie spolu s významnými spisovateli, umělci a vědci.<sup>14</sup> Ačkoliv zmíněný salon v Pise tvoří čtveřice politiků, jeho význam je spíše kulturní, společenský a literární, než politický. Národní a politické uvědomění se v Itálii začíná probouzet, jak bylo řečeno v předchozí kapitole, až s Francouzskou revolucí a má formu tajných spolků vymezujících se vůči starému systému. Bez apolitického „podhoubí“ by však nikdy vzniknout nemohlo.

Po intelektuálním rozjímání v Pise se Angiolini rozhodl žádat o práci na dvoře Petra Leopolda, neuspěl však kvůli svým údajně přehnaně liberálním názorům.<sup>15</sup> A tak v roce 1781 načas opouští Toskánsko a vydává se na cestu po severní Itálii. Navštívil Lombardii a delší dobu se zdržel v Benátsku. V Padově se spřátelil s lékařem Giovannim della Bona a s básníkem a překladatelem Melchiorrem Cesarottim. Obě osobnosti zcela naplňují představy o soudobých osvícenských vzdělancích. Giovanni della Bona zkoumá účinky nedávno rozšířené kávy na lidský organismus, podporuje očkování pomocí pravých neštovic (tzv. variolizace) a ovlivněn změnou medicínského diskursu, jako racionální odborník naopak odmítá pouštění žilou. Cesarotti se zabývá překlady eposu údajného keltského barda Ossiana a demonstruje tak zájem o národní kořeny a o lidovou kulturu, tak typický právě pro konec 18. století.<sup>16</sup>

Angiolini zavítal i do Benátek. Zde navštěvoval místní salony mimo jiné i Anny Morosini, s níž si ještě dlouho poté dopisoval. Další zastávkou byl Milán, kde se seznámil s básníkem, knězem, politikem a následným obdivovatelem myšlenek Francouzské revoluce, Giuseppem Parinim. Část jeho básnické sbírky byla věnována milánské markýze Paole Castiglioni, další ženě, která vstoupila do Angioliniho života.

---

<sup>13</sup> HABERMAS, Jürgen: *Strukturální přeměna veřejnosti*, Praha 2000, str. 91-96

<sup>14</sup> Tamtéž, str. 92

<sup>15</sup> BONORA, Ettore: *Letterati, memorialisti e viaggiatori del Settecento*, Miláno – Neapol 1951, str. 1059

<sup>16</sup> Srov.: BURKE, Peter: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005

Po návštěvě Turína a zastávce v Pise Angiolini roku 1783 odjíždí do Neapole, kam ho pozvala neapolská královna Marie Karolína. Očekával, že ho panovnice zaměstná, ale nakonec ani u sestry Petra Leopolda nebyl Angiolini úspěšný. Tentokrát se mu do cesty postavil sir John Acton, vojevůdce, dědeček slavného lorda Actona, ministr financí a předseda vlády, ale hlavně nesmírně vlivný muž na neapolském dvoře. Ettore Bonora vidí hlavní příčinu odmítnutí Angioliniho služeb v Actonově žárlivosti.<sup>17</sup>

Angiolinimu, nyní již zralému třicátníkovi, se podařilo navázat kontakty s nejváženějšími šlechtici, umělci a vzdělanci osvícenské Itálie. Studia, účast se na soudobém kulturním a společenském životě v podobě salonů a vstřebávání osvícenských myšlenek ale nejsou tím způsobem života, který by Angiolinimu dlouhodobě vyhovoval. Je na čase opustit známou Itálii a prozkoumat jiné země, jiný „nový svět“. A v centru zájmu italských osvícenců tehdy stálo Království Velké Británie.

---

<sup>17</sup> BONORA, Ettore: *Letterati, memorialisti e viaggiatori del Settecento*, Miláno – Neapol 1951, str. 1059

## 2.2 Angioliniho cestopis v kontextu doby

*figli d'Albion, figli felici  
dell' alma libertà, quella che spira  
pensier sublimi e più sublimi imprese,  
che insegna a viver grandemente, insieme  
grandemente morir, voi che chiudete  
alme romane entro britannici petti.*<sup>18</sup>

*Synové Albionu, šťastní synové  
vznešené svobody, z níž prýští  
vzletné myšlenky a ještě vzletnější podnikání,  
a jež vás, v jejichž britských hrudích  
sídlí římské duše,  
učí velkolepě žít a velkolepě umírat.*

Tato báseň toskánského autora Lorenza Pignottiho dobře vystihuje dobovou fascinaci Anglií. Naříkání nad ztracenou svobodou latinského dědictví a oslava Anglie jako dokonalé země, která důstojného dědictví starých Římanů převzala, jsou v italské literatuře 18. století poměrně časté. Italové obdivují nejen anglickou svobodu a sílu, ale i politický systém, bohatství, literaturu a vědu. Součástí této bezmezné anglofilie je i to, že se nechávají ovlivňovat anglickou módou, chovají gaučové psy a šlechtí dostihové koně.<sup>19</sup>

Součástí tradice sahající na dvorech toskánských velkovévodů až do 17. století bylo i vysílání agentů do Anglie. Jejich úkolem bylo sledovat politickou situaci a následně o ní informovat panovníka. Petr Leopold kromě agentů posílá do Anglie i své vědce, například Felice Fontaniho a Giovanni Fabbroniho, aby tam utužili kontakty s místními vzdělanci, následovníky obdivovaného Bacona a Newtona. Velkovévodův zájem o Anglii ještě stoupl v souvislosti s přípravou nové toskánské ústavy, jejímž vzorem měla být právě anglická nebo americká konstituce. Angiolini však upozorňuje na to, že anglický politický systém vznikl

---

<sup>18</sup> Citováno podle: MOLONEY, Brian: *Florence and England: essays on cultural relations in the second half of the eighteenth century*, Florencie 1969, str. 133

<sup>19</sup> Srov.: MOLONEY, Brian: *Florence and England: essays on cultural relations in the second half of the eighteenth century*, Florencie 1969

dlouhodobým historickým vývojem, a proto není možné ho mechanicky aplikovat na Toskánsko, které prošlo zcela jinou cestou.<sup>20</sup>

Podle Briana Moloneye měli Florentinové poměrně dobré povědomí o anglických dějinách, politice a kultuře na základě překladů do francouzštiny nebo do italštiny přes francouzštinu. Znalost angličtiny byla totiž navzdory zájmu, který byl o její studium proječován, mizivá. Chyběli učitelé, ale i anglické knihy a učebnice. Ani Angiolini angličtinu pravděpodobně neovládal. „Lingua franca“ 18. století byla francouzština.

Nadšení z Anglie v Itálii a zejména v Toskánsku tedy nebylo ojedinělé. Zájem Angioliniho o tuto ostrovní velmoc potvrzuje, že i v tomto případě splňuje představu o správném toskánském šlechtici. V roce 1787 společně s neapolskou výpravou opouští italské břehy. Jeho první zastávkou je Španělsko a Portugalsko, kde plní jistá diplomatická poslání. Do Anglie a Skotska, kde pobýval od konce roku 1787 do léta 1788, však Angiolini odjíždí podle všeho především za poznáním - veškeré výdaje si hradil sám.

Samotný fenomén cesty za poznáním – turistiky – se poprvé objevuje až v 18. století. Do té doby bylo nemyslitelné cestovat jinak než za nějakým cílem, neměl-li být dotyčný označen za tuláka<sup>21</sup>. Turismus mohl vzniknout díky všeobecnému zlepšení podmínek cestování, ale ještě dlouho byl určen pouze pro nejbohatší vrstvu obyvatelstva s dostatečnými finančními prostředky. Shodoval se rovněž s osvícenským názorem vyzdvihujícím racionalitu a poznání jako důležitou specificky lidskou hodnotu.

Skutečnost, že si Angiolini při svém pobytu musel pečlivě vést poznámky, aby mohl následně vydat cestopis, rovněž potvrzuje tezi, že cítil potřebu své postřehy šířit a vzdělávat tak své krajany.<sup>22</sup> Nebyly to však postřehy emocionálně zabarvené, jaké mají romantici cestující spíše za citovým naplněním a zážitky, ale čistě racionální, týkající se hlavně britské společnosti a reflektující změny v důsledku začínající průmyslové revoluce. Je tedy zřejmé, že Angiolini nebyl příliš nakloněn nastupujícímu niternému preromantismu a romantismu, vzniklému jako reakce na osvícenskou optimistickou víru v pokrok. Byl osvícencem připraveným se učit a své vědění předávat dál.

---

<sup>20</sup> Tamtéž, str. 149-150

<sup>21</sup> Zvláštním případem snad mohou být tzv. renesanční kavalírské cesty, které mladí šlechtici absolvovali společně se studiem na zahraničních (většinou italských) univerzitách.

<sup>22</sup> ACQUARONE, Bartolomeo.: *Un italiano in Inghilterra* in: *Fanfulla della domenica*, 2. – 9. srpna 1880

## 2.3 „Lettere“

Skutečnost, že Angiolini svůj cestopis nazval *Lettere sopra l'Inghilterra, Scozia e Olanda* resp. *Lettere sopra l'Inghilterra e la Scozia*, není náhodná. Jednotlivé kapitoly jsou vlastně dopisy (lettere) členěnými do dvou oddílů, z čehož první část vypráví o Anglii a druhá o Skotsku. Třetí část popisující Angioliniho dojmy z Holandska nakonec tiskem nevyšla (pokud ovšem vůbec byla napsána). Ani cesta zpět přes Belgii a Francii není zaznamenána.

Podle Habermase je 18. století stoletím dopisu. Se vznikem epistolárních románů přestává být korespondence pouze intimní záležitostí a ve formě fiktivní korespondence se vztahuje k publiku. Taková díla, jako jsou Rousseauova *Nová Heloisa*, Goetheovo *Utrpení mladého Werthera* a jeho italská obdoba *Poslední dopisy Jacopa Ortise* od Uga Foscola, posilují kontakt mezi autorem a čtenářem, který se zásluhou epistolografické fikce de facto rovněž stává aktérem. Tato literatura schopná subjektivity apeluje přímo na čtenářovy city a stává se tak literaturou širokého měšťanského publika, jehož podstatnou část již tvoří i ženy.<sup>23</sup>

Angiolini se dopisovou formou bezpochyby pokoušel docílit větší živosti a opravdovosti textu. Na rozdíl od autorů epistolárních románů však nepovažuje subjektivitu za důležitou, nebo ji není schopen vyjádřit. Dalo by se tedy říci, že využil dobového způsobu sdělení a „romantickou formu“ naplnil „osvěcenským obsahem“. Pasáže, v nichž Angiolini zapomene, že hlavním cílem jeho líčení je ukázat, že „rozvoj průmyslu a obchodu (...) je nutným předpokladem ke zlepšení životních podmínek a organizace veřejného a osobního života (...)“<sup>24</sup> a zabloudí do oblasti sensibility, se objevují velmi zřídka. Jedna taková se týká hor nad lázněmi Matlock: „Největším potěšením jsou pro mě toulky po vrcholcích hor, které obklopují tyto lázně. Takováto pouť mi působí požitky každé ráno ještě před východem slunce. Pod tímto osamoceným a opuštěným místem, které se tyčí nad všemi, se rozprostírá kopcovité hrabství Derby s městy, vesnicemi a s nádhernými parky, které k němu náležejí. Nic mě nedokáže okouzlit více než podívaná, která mě sladce vytrhne z každodenních starostí - rozličné výhledy z horských vrcholků.“<sup>25</sup>

Hlavní pozornost Angiolini věnuje britské společnosti a důsledkům procesu modernizace. K těmto změnám se staví vesměs kladně – vnímá zvýšení životní úrovně, usnadnění práce a růst bohatství, které s sebou tyto procesy společně s volným obchodem přinášejí. Obdivuje továrny a průmyslová centra jako jsou Birmingham, Leeds, Manchester

<sup>23</sup> HABERMAS, Jürgen: *Strukturální přeměna veřejnosti*, Praha 2000, str. 114 – 116

<sup>24</sup> ANGIOLINI, Luigi: *Lettere sopra l'Inghilterra e la Scozia*, ed. STÄUBLE, Michèle, STÄUBLE, Antonio, Modena 1990: Introduzione, str. XI.

<sup>25</sup> ANGIOLINI, Luigi: *Lettere sopra l'Inghilterra e la Scozia*, ed. STÄUBLE, Michèle, STÄUBLE, Antonio, Modena 1990, str. 159

nebo Liverpool, a fascinují ho stroje, které nahrazují lidskou práci. Hlavním měřítkem vyspělosti civilizace je pro Angioliniho veřejná spokojenost: „*Dobře nastavený průmysl a svoboda jsou schopné učinit lidi šťastnými.*“<sup>26</sup> O několik stran dále však začíná pochybovat, zda toto štěstí je trvalé. S lepší životní úrovní totiž stoupají i nároky a požadavky.

Angiolini rozhodně není idealista. Všimá si, že modernizace má i stinné stránky jakými jsou bankroty, rostoucí chudoba ve městech, dětská práce a otroctví. Právě Angioliniho vztah k otrokům popisovaný v části věnované přístavu v Liverpoolu stojí za povšimnutí. Otroctví bylo v Anglii zakázáno v roce 1772, ale obchod s otroky byl oficiálně povolen až do roku 1807. Právě v období, kdy se Angiolini zdržuje na britských ostrovech, je tato otázka, jak sám podotýká, mezi vzdělanci velmi diskutovaná. Proto tomuto tématu věnuje pozornost i on. Zdá se však, že tak činí spíše ze společenské povinnosti, než z potřeby na tento problém poukázat a bojovat tím za práva otroků. Jak říká, otroctví je spíše zajímavostí než reálným problémem a je zbytečně předem odmítáno již ze své podstaty. Angiolini naopak vidí jeho pozitivní dopady na britskou ekonomiku. Pokud by byl obchod s otroky opravdu zakázán, byla by to podle něj pro Liverpool, který je na tomto typu obchodu závislý ze čtyř pětín, obrovská ztráta s nadozírnými důsledky.

Na druhou stranu se ale Angiolini zajímá o podmínky, v nichž jsou otroci z Afriky přepravováni, a jejich osudu lituje. Nechal si ukázat nákladní lodě na jejich přepravu a dospěl k názoru, že otroci mají dostatek prostoru a jsou poměrně dobře živeni (nepopírá však, že tomu tak je hlavně pro jejich následnou dobrou prodejnost)<sup>27</sup>. Celou poměrně nejednoznačnou kapitolu pak uzavírá podobně nejednoznačnými slovy: „*To, co jsem přiblížil, je více než cokoliv jiného nepřiliš známým příběhem lidí; ačkoliv se od nás liší barvou kůže, rysy, zvyky a oblečením, jsou stále lidskými bytostmi a budou vždy zajímat ty, kterým lidé nejsou lhostejní.*“<sup>28</sup>

Daleko důležitější než osud otroků je tedy podle Angioliniho vzkvétající obchod a blahobyt. Otroctví chápe jako nutné zlo, které slouží hospodářskému rozvoji a pokroku, a celý problém přenechává k řešení jiným. Moderní myšlenky se i v důsledku problému špatné dostupnosti zahraniční literatury do Itálie šířily selektivně. Angiolini, který do Británie odjel vybaven ekonomickými znalostmi získanými v debatách s toskánskými vzdělanci, se dostává do kontaktu s otázkou otroctví nepřipraven. Morální problém, který se v 18. století

---

<sup>26</sup> Tamtéž, str. 140

<sup>27</sup> ANGIOLINI, Luigi: *Lettere sopra l'Inghilterra e la Scozia*, ed. STÄUBLE, Michèle, STÄUBLE, Antonio, Modena 1990, str. 182-186

<sup>28</sup> Tamtéž, str. 186



v této souvislosti objevuje a který kulminuje v 19. století, tedy k jinak pokrokovému Angiolinimu neproniknul.

V celém cestopisu se projevuje Angioliniho vášeň pro politickou ekonomii. Věří, že volný obchod s minimálními zásahy státu do ekonomiky je nejefektivnějším způsobem regulace trhu. „*Ještě si myslím, že trh se může ustálit jen tehdy, když řemeslo, živnosti a obchod jsou maximálně svobodné, mají co nejmenší omezení, která jsou fixní, stejná pro všechny, a především jsou stanovená většinou těch nejmoudřejších, kteří je vytvářejí kvůli tomu, aby brzdili a současně uspokojovali svou představitost.*“<sup>29</sup> Angiolini se nezřídka odvolává na myslitele Adama Smithe, kterého nazývá „*jedním z mužů s nejpronikavějším a nejopravdovějším nadáním v celé Velké Británii*“<sup>30</sup> Předpokládáme-li, že Angiolini četl Smithovo *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, o čemž například Luigi Einaudi ve své studii pochybuje,<sup>31</sup> pravděpodobně se mu dostal do ruky francouzský překlad od Jeana Louise Blaveta z roku 1781<sup>32</sup> nebo třetí anglické vydání z roku 1784. Prvního italského překladu se tato kniha totiž dočkala až v roce 1790, tedy dva roky po Angioliniho návštěvě Skotska.

Einaudiho názor dokládá i fakt, že v pasáži o továrnách na vlnu v Leedsu Angiolini zaměnil Adama Smithe za jistého Johna Smithe, který se vyjadřoval právě k cenám vlny.<sup>33</sup> Ať už Angiolini Smithovu knihu četl, či nikoliv, informace o něm jistě čerpal od osvícenců z toskánských salonů. Toskánsko, jak je známo, od vlády Petra Leopolda tradičně jako jeden z mála italských států razilo politiku volného trhu bez celních omezení.

V červnu 1788 dorazil Angiolini do Edinburghu a díky bankéři Guglielmu Forbesovi se mu podařilo setkat se s předními skotskými osvícenci a členy Royal Society of Edinburgh - historikem Williamem Robertsonem, kazatelem a literárním kritikem Hugh Blairem, novinářem Henry Mackenzie a v neposlední řadě právě i s Adamem Smithem. O všech zmíněných „*velkých mužích Skotska*“ Angiolini napsal krátký portrét, přičemž nejvíce pozornosti věnoval kromě Smithe Robertsonovi, který si Angioliniho získal svými názory na Itálii. „*My Italové potom musíme milovat především doktora Robertsona; mluví o nás tak, jak o nás většinou cizinci nemluví.*“<sup>34</sup> Podobně jako Angioliniho padovský přítel Melchior Cesarotti, i Mackenzie a Blair věnují pozornost skotskému hrdinskému eposu o Ossianovi,

---

<sup>29</sup> Tamtéž, str. 165

<sup>30</sup> Tamtéž, str. 250

<sup>31</sup> EINAUDI, Luigi: *Saggi bibliografici e storici intorno alle dottrine economiche*, Řím 1953, str. 85

<sup>32</sup> O vlivu díla Adama Smithe na Francouzskou revoluci více: WHATMORE, Richard: *Adam Smith's role in the French Revolution* in: *Past & Present*, květen 2002

<sup>33</sup> EINAUDI, Luigi: *Saggi bibliografici e storici intorno alle dottrine economiche*, Řím 1953, str. 86

<sup>34</sup> ANGIOLINI, Luigi: *Lettere sopra l'Inghilterra e la Scozia*, ed. STÄUBLE, Michèle, STÄUBLE, Antonio, Modena 1990, str. 248

přičemž Blair autenticitu eposu hájí a Mackenzie ji vyvrací. Oba učenci tak přispěli do intelektuální diskuse o pravosti tohoto díla.

Ze setkání s Adamem Smithem Angiolini zaznamenal následující: „*Doktor Smith je člověk, který zná dobře cizí jazyky, má podivuhodnou paměť a pronikavé myšlení, je schopen jednoduše postihnout velké myšlenky. Nicméně to neplatí pro způsob, jakým je vyjadřuje v debatách; mluví v hádankách, je zmatený a často příliš metafyzický a také často se dostane až tam, kde se ztratí i on sám: toto společně s velkým vrozeným poškozením úst, které vypouští zvuk jeho hlasu hrubě, je nepříjemný na poslech, vede k tomu, že častokrát mu nedokáží porozumět ani ti, kdo jsou zvyklí na jeho počínání. Má jedinečný charakter, je často roztržitý a občas se chová povýšeně, dogmaticky a autoritářsky; má, a to nikoliv neprávem, vysoké mínění o sobě a o svém úsudku. (...) Konec konců i se všemi jeho nedostatky bych si přál, abych ho směl mít ve své blízkosti: mluví-li jasně nebo zmateně, nesouhlasí nebo je roztržitý, dýchá z něj vždy jakýsi záblesk génia, zřídka kdy neplodný.*“<sup>35 36</sup>

Kromě oblasti ekonomiky, platů, fiskální politiky a obchodu se ale Angiolini ve svém cestopisu věnuje i britské společnosti – například státnímu zřízení, hygieně, vzdělání a výchově dětí. Vesměs konstatuje, že všechny zmíněné věci fungují lépe než v Itálii. Je rovněž obeznámen s místní historií a kulturou. Nejvíce však na Angioliniho zapůsobila svoboda slova a tisku. Podle něj je svobodný tisk důvodem vysoké gramotnosti a pojistkou proti nedokonalostem v zákonech i proti korupci. Nešetří dokonce ani úřady, ministry a krále.<sup>37</sup>

*Lettere sopra l'Inghilterra e la Scozia* by vzhledem k hojnosti námětů, kterým se Angiolini věnuje, vydaly na rozsáhlou samostatnou studii. Bakalářská práce však nedovolí než krátkou sondu do témat, kterých si autor v cestopisu všímá. I tak je snad patrné, že do Británie přijíždí osvěcený Toskánec s bohatou intelektuální výbavou a důstojně tak plní svou roli Angioliniho - cestovatele

Angioliniho putování zahrnovalo, jak již bylo řečeno, i Holandsko, Belgii a Francii, kam se dorazil v předvečer Francouzské revoluce v září 1788. Setrval zde až do revolučního roku 1889. Paříž na něj tehdy evidentně neudělala dobrý dojem; nazývá ji stokou Evropy a ani vyhlídky Francie nevidí příliš růžově.<sup>38</sup> Jistě tehdy netuší, kolik času ještě v Paříži v budoucnu stráví a jak důležitou roli bude v jeho životě sehraje. Po návratu do Toskánska v roce 1790 ve Florencii anonymně vydává první dvě části svého cestopisu o Velké Británii.

---

<sup>35</sup> Tamtéž, str. 250

<sup>36</sup> Stejná citace použita rovněž u EINAUDI, Luigi: *Saggi bibliografici e storici intorno alle dottrine economiche*, Řím 1953, str. 84-85

<sup>37</sup> ANGIOLINI, Luigi: *Lettere sopra l'Inghilterra e la Scozia*, ed. STÄUBLE, Michèle, STÄUBLE, Antonio, Modena 1990, str. 11-13

<sup>38</sup> BONORA, Ettore: *Letterati, memorialisti e viaggiatori del Settecento*, Miláno – Neapol 1951, str. 1060

Třetí část nevyšla pravděpodobně kvůli neúspěchu prvních dvou, které si dokonce vysloužily i posměšnou básničku, tehdy kolující po Florencii:

*Mio carissimo Angiolino,  
Chi sarà quel babbuino  
Che sei Giuli voglia mettere  
Pelle vostre insulse lettere?*<sup>39</sup>

Její doslovný překlad je obtížný, ale přibližně odpovídá následujícímu:

*„Můj nejdražší Angiolini,  
kdo asi bude tím hlupákem,  
který by chtěl za tolik stříbrňáků<sup>40</sup>  
vydat<sup>41</sup> vaše prázdné dopisy.“*

Pravděpodobně i Angiolini si je vědom určitých nedostatků a sám v prvním „dopise“ upozorňuje: *„Má pozorování tedy budou taková, jaká budou, užitečná a zvláštní, někdy nesouvislá a podivná, přesto však vždy upřímná a psaná v dobré víře.“*<sup>42 43</sup> Navzdory tomu se však Angiolini díky svému cestopisu zařadil mezi italské spisovatele. Jeho diplomatická činnost zůstává v Itálii kupodivu téměř neznámá.

---

<sup>39</sup> Citováno podle: EINAUDI, Luigi: *Saggi bibliografici e storici intorno alle dottrine economiche*, Řím 1953, str. 84

<sup>40</sup> V italském originále se jedná o šest stříbrných mincí (tzv. giulio) zhotovených na žádost papeže Julia II.

<sup>41</sup> V originále je slovo vydat vyjádřeno jako *mettere* (in) *Pelle*, doslova vložit do kůže

<sup>42</sup> ANGIOLINI, Luigi: *Lettere sopra l'Inghilterra e la Scozia*, ed. STÄUBLE, Michèle, STÄUBLE, Antonio, Modena 1990, str. 4

<sup>43</sup> Stejná citace použita i u STÄUBLE, Michèle, STÄUBLE, Antonio: *La Gran Bretagna del Setecento vista da un viaggiatore italiano* in: *Colloquium Helveticum. Quaderni svizzeri di letteratura generale e comparata*, 6, 1987, str. 106

### 3. Ve službách velkovévody Ferdinanda

Po vlažném přijetí cestopisu Angiolini od dalších literárních pokusů upustil a zvolil si kariéru diplomata. Následující kapitola je tedy částečně spojena s jeho diplomatickými službami pro velkovévodu Ferdinanda III. v Římě, ale především ukazuje, jak se Angiolini jako toskánský vyslanec v Paříži dostal do vleku rozhodnutí učiněných politickými elitami a na dva roky skončil jako vyhnanec bloudící po německých zemích.

Hlavními prameny důležitými k pochopení těchto pohnutých let je Angioliniho francouzsky psaný spisek (v práci jsou použity překlady Pavlína Vimmrové) *Précis historique de la conduite politique et historique du chevalier de Angiolini après la déclaration de la guerre dans le mois de mars 1799 jusqu' à son arrivée à Vienne au mois d'Avril 1801* a korespondence, která je adresovaná knížeti Rospigliosimu do Vídně, ale určená velkovévodovi Ferdinandovi. Tyto prameny nám tedy mimo jiné dovolí udělat si představu o tom, jakým způsobem probíhala komunikace mezi panovníkem a jeho diplomatem a jaká byla cestovní praxe na přelomu 18. a 19. století.

#### 3.1 Zpět v Itálii

V roce 1790 po návratu do Toskánska Angiolini získal práci na florentském dvoře jako tajemník na úřadu zahraničních věcí. Konečně tak dosáhl cíle, který se mu nepodařilo uskutečnit na dvorech Petra Leopolda ani neapolské královny Marie Karolíny – sloužit některému z italských panovníků. V roce 1794 Angiolini získal místo Ferdinandova vyslance v Římě. Jak shodně uvádí většina sekundární literatury, nebyl ve Vatikánu příliš vítaný údajně kvůli sympatiím, které choval k anglickým protestantům. Navíc neustále kritizoval neliberální praktiky státního sekretáře papeže Pia VI., kardinála Braschiho. Nebylo to zdaleka poprvé, kdy se Angiolini dostal do konfliktu kvůli tomu, že pevně trval na svých názorech.

Pobyt v Římě a zejména kontakty, které zde získal, zásadně ovlivnily Angioliniho budoucí orientaci. Spřátelil se s Josefem Bonapartem, který byl do Říma vyslán jako zástupce francouzského direktoria. Sám Angiolini prosazoval profrancouzskou politiku a sdílel tak Ferdinandovu a Manfrediniho snahu o udržení toskánské neutrality po celá devadesátá léta. Vedle Napoleonova bratra se seznámil se španělským vyslancem José Azarou<sup>44</sup>, Camillo

---

<sup>44</sup> Markýz José Nicolas Azara (1731-1804)

Borghesem, kterému bude o několik let později organizovat sňatek, a s knížetem Rospigliosim, jemuž byla určena velká část Angioliniho dochované korespondence.

Angiolini se dostal do složité situace v roce 1797, kdy římská lůza podporovaná odpůrci jakobínů zavraždila generála Duphota. Diplomatické vztahy s Francií byly přes veškeré Angioliniho a Azarovo snažení v důsledku této události zcela přerušeny a Josef Bonaparte opustil Řím. Lze polemizovat o tom, do jaké míry byl Angiolini skutečným vyznavačem myšlenek Francouzské revoluce a do jaké míry bylo jeho chování jen politickým kalkulem (vzpomeňme na jeho odsouzení revoluční Paříže roku 1789). Angioliniho snažení každopádně nezůstalo bez odezvy, když si ho direktorium jmenovitě vyžádalo jako diplomata v Paříži.

Angioliniho pobyt v Itálii znamenal i návrat do intelektuálního společenského života. V letech 1791-1794, tedy ještě před odjezdem do Říma, byl pravidelným hostem florentských dýchánek Luisy Stolberg, hraběnky d'Albany, díky níž se seznámil s její životní láskou, spisovatelem, básníkem a dramatikem Vittorio Alfierim, jedním z nejvýznamnějších italských autorů 18. století. Hraběncin salon ve Florencii patřil mezi ty nejproslulejší, ačkoliv se svým významem nemohl rovnat tomu, který organizovala za svého předchozího pobytu v Paříži. Dokladem vřelého vztahu k Angiolinimu, kterého však neváhala zaměstnávat různými úkoly a prosbami, jsou její dopisy z 18. května 1798 a z 5. ledna 1798:

*„Vaše staré přátelství ke mně, můj drahý rytíři, a zdvořilosti, které jste prokázal mé sestře ve Francoforte, mi dávají naději, že mi budete chtít být užitečný. Víím, jak jste milovaný a vážený senátorem Josefem Bonapartem. Ptám se Vás tedy, zda chcete dostát důvěry do Vás vložené a dosáhnout toho, aby splnil opakované sliby Prvnímu konzulovi, svému bratrovi. Rytíř Sabatier, který udělal vše, co mohl, pro to, aby mi byl užitečný, Vás bude dokonale informovat o stavu mých záležitostí a o tom, co jsem slíbila. Spoléhám na Vaše dobré srdce, můj drahý rytíři, a na Vašeho ducha, plna důvěry, že mi dokážete vrátit spravedlnost podle přání vyřčeného konzulem; důležité události, které se právě přihodily, však zabránily ministrům to uskutečnit. Nepochybují o tom, že jedna důvěryhodná osoba nemůže uskutečnit dobré záměry Prvního konzula; počítám proto s Vámi a ptám se Vás tedy v rámci zkoušky Vašeho přátelství ke mně, zda se budete chtít zabývat mými záležitostmi: počítejte s mou vděčností a zájmem, který jsem Vám věnovala na celý život, drahý, drahý rytíři.*

*Vaše ponížená a poslušná služebnice*

*Luisa di Stolberg, hraběnka d'Albany*<sup>45</sup>

---

<sup>45</sup> Citováno podle: PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 - září a prosinec 1932, str. 306

Angiolini však nebyl ušetřen ani problémů hraběnčiny služebné:

*„Využívám svolení, můj drahý rytíři, které jste mi poskytnul, abych Vám zaslala listiny týkající se záležitostí mé komorné. Mám o to víc v úmyslu svěřit Vám tuto věc, protože ona pochází z Toskánska a protože jde o práci hodnou Vašeho vznešeného srdce. Tato ubohá žena mi sloužila po dvacet let, aby měla z čeho žít ve stáří, a její drobné úspory byly ukradené tímto darebákem. (...)“<sup>46</sup>*

Na konci tohoto dopisu hraběnka d'Albany dodává, že Angiolini je jistě velmi zaneprázdněn přípravami na cestu. Společně s Alfierim mu přeje „šťastnou cestu, zdraví, odvahu a trpělivost“. Jedná se o Angioliniho odjezd v prvních měsících roku 1798: v Paříži měl nahradit dosavadního ministra Corsiniho v úřadu ministra za Toskánsko – stále ve službách Ferdinanda III.

### 3.2 Cestou do Vídně

*„To, co se mi stalo, patří mezi běžné diplomatické události, a v těchto časech je štěstí nemít se ještě hůř.“<sup>47</sup>*

I v Paříži Angiolini pokračoval ve snaze uklidnit zostřené vztahy s Francií. Podařilo se mu dosáhnout toho, aby tou dobou již velmi nemocný papež Pius VI., který získal azyl v Sieně, nebyl nadále pronásledován a mohl zde v klidu strávit své poslední dny. Papežův pobyt v Toskánsku ale podpořil protifrancouzské nálady ve Florencii a částečně přispěl k vyhlášení války a následnému okupování země. Pro Angioliniho tak nastala nepříjemná situace – stal se diplomatem Toskánska v Paříži, které je s Francií ve válce. Angiolinimu nakonec pravděpodobně pomohly dobré kontakty, takže Talleyrand upustil od svého záměru ponechat si Angioliniho jako rukojmí. V Paříži však dále zůstat nemohl a nejlepším řešením bylo vypravit se za vyhnaným arcivévodou Ferdinandem do Vídně. Angiolini popisuje hektické události jara 1799 takto:

---

<sup>46</sup> Tamtéž, str. 307

<sup>47</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 7-9 – Rospigliosimu 21. 5. 1799 z Drážďan

*„Na počátku března jsem jasně viděl, že vše spěje ke zhoubě. Mé každodenní návštěvy u pana Talleyranda, všechny mé diplomatické a tajné vztahy mi zvěstovaly válku a prohru Toskánska a i ty nejoptimističtější výpočty hrozily tím, že vypukne nejpozději v dubnu.*

*Byl jsem o tom téměř přesvědčen, ale neodvážil jsem se ujistit, tak jsem znovu vypravil posly do Florencie s nejurgentnější výstrahou. (...)*

*Očekával jsem válku s císařem, očekával jsem obsazení Toskánska, a dokonce i to, že budou uplatněny různé druhy vydírání a násilí, ale ani trochu jsem nečekal vyhlášení války Toskánsku. To mě naprosto vyvedlo z míry a připravilo o možnost komunikovat a sdílet tu bídu. Stejně jsem nečekal, a nečekal to nikdo, že válka vypukne, mír měl trvat ještě několik týdnů bez hněvu zuřivých a zákeřných demagogů, kteří tehdy vládli.*

*Přiznávám, že jsem zůstal, jako by do mě uhodil blesk, a po následující dvě hodiny jsem byl neschopen jakékoliv akce. Jakmile jsem se aspoň trochu vzpamatoval, vydal jsem se k panu Talleyrandovi, ale nemohl jsem se s ním vidět. Byl jsem u pana španělského velvyslance, u pana Melziho<sup>48</sup> a u dalších přátel. Všichni byli ohromeni stejně jako já tím, co se právě stalo. Napsal jsem mu tedy žádost o vydání pasu. (...)*

*Téhož večera jsem se od pana Azary dozvěděl, že pan Talleyrand mi vzkazuje, že od této chvíle se mnou přerušuje veškerou oficiální komunikaci, ale že si mám být jist tím, že osobně ke mně chová veškeré ohledy. Když jsem se vrátil, další osoba mě ujistila, že pan Talleyrand by mě přijal v osm ráno, až vstane. Nazítří jsem se k němu tedy vypravil a byl jsem přijat [slovo je nečitelné] ve všech směrech, což mi dodalo naději ohledně osudu Jeho královské výsosti<sup>49</sup>. Přitom mi ale řekl, že si není jist tím, že by se mohl zachránit, a že by mě zpravil o tom, kdyby uspěl. Nakonec mě ujistil, že co se týká mé osoby, jsem v Paříži v naprostém bezpečí, ale že bych neměl ztrácet čas a měl začít balit a dát do pořádku své věci. (...)*

*Na radu velvyslance Španělska jsem měl opustit Paříž a vydat se za svým pánem. Musel jsem odejít, taková byla pravidla. Měl jsem předtuchu, že bych měl zůstat, i Talleyrand to chtěl. Ve výsledku bych udělal lépe, kdybych neodjel.<sup>50</sup>*

Angiolini se dozvěděl o Ferdinandově vyhnání z Toskánska 12. dubna a již 17. dubna opustil Paříž. Začalo jeho dlouhé putování, během kterého udržoval pravidelnou korespondenci s vídeňským dvorem. Zajímavý je způsob, jakým tato komunikace probíhala.

---

<sup>48</sup> Italský politik jménem Francesco Melzi d'Eril (1753-1816)

<sup>49</sup> V originále Angiolini používá zkratky S. A. R., tedy Son Altesse Royale – Jeho královská výsost – když mluví o Ferdinandovi III.

<sup>50</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 448 a násl., *Précis historique de la conduite politique et historique du chevalier de Angiolini après la déclaration de la guerre dans le mois de mars 1799 jusqu' à son arrivée à Vienne au mois d'Avril 1801*

Žádný z dopisů není adresovaný samotnému velkovévodovi, nýbrž knížeti Giuseppu Rospigliosimu, který opustil Florencii a přijel do Vídně společně s panovníkem. Angiolini tak pravděpodobně činil po domluvě s Ferdinandem, aby korespondence nebudila přílišnou pozornost (o několik let později, kdy je Angiolini nucen pracovat v úplném utajení dokonce Ferdinanda nazývá svým bratrancem). Celá korespondenční praxe podle Angiolini líčení probíhala prostřednictvím zastávek na poštách. Cestovatel tak, pokud neměl instrukce z minulého dopisu, musel objíždět pošty v okolí a ptát se, zda tam očekávané psaní dorazilo.

Angioliniho první zastávkou po odjezdu z Paříže byly Mety, kde musel vyměnit poškozené části vozu, které utrpěly jízdou na zničených francouzských silnicích. Angiolinimu bylo jasné, že do Vídně potřebuje povolení a pas. Z Manheimu proto posílá Rospigliosioho prostřednictvím dopis Ferdinandovi, aby mu obstaral potřebné dokumenty, které by si vyzvedl v Mnichově. Se zastávkami ve Wieslochu, Ulmu a Augspurku Angiolini opravdu v prvních květnových dnech dorazil do Mnichova. V dopise z 2. května opět adresovaném knížeti Rospigliosimu píše: „*Přijel jsem sem včera večer a hned dnes ráno jsem viděl ministra pana hraběte Seilerna<sup>51</sup>, který mi slíbil, že mi předá nezbytné pasy, abych mohl pokračovat v cestě. Byl jsem potěšen, když jsem se od něj dozvěděl novinky o Jeho královské výsosti a o tom, jak výborné je její zdraví.(...) Doufám, že nyní už mohl obdržet můj dopis, který jsem stručně napsal z Francie 26. minulého měsíce.*“<sup>52</sup>

Podle očekávání tedy v Mnichově proběhla předávka dokumentů. Hraběti Seilernovi se Angiolini prokázal svým francouzským pasem a získal pas nový, vydaný říšským ministrem a platný až do Drážďan. Zpětně dodává, že ani Seilern, ani další z Angioliniho kontaktů, hrabě Lehrbach, nenaznačili nic v tom smyslu, že by tento pas neměl být dostatečný pro cestu do Vídně. „*Hrabě di Lehrbach byl dalek tomu, aby věřil nebo aby mě uvedl v podezření, že tento pas nestačí k přijetí ve Vídni.*“<sup>53</sup> V Mnichově se Angiolini informoval o dění v Itálii. Jaro roku 1799 bylo ve znamení dočasných úspěchů rakouské armády podporované živelnými povstáními. Způsob, jakým Angiolini tyto události reflektuje, jistě stojí za zmínku: „*Novinky z Itálie, které jsem se dnes dozvěděl, jsou výborné. Konečně přišel den osvobození z krutého otroctví! Ale neztrácejte čas a vězte: tohle je Hydra, která je hrozivá, protože k tomu, aby se znovu zrodila, stačí, jen pokud dýchá.*“<sup>54</sup> Onou hroživou hydrou pak Angiolini pravděpodobně myslí francouzskou nadvládu, která se v zemi udrží, pokud nebude zcela sražena na kolena.

---

<sup>51</sup> Rakouský diplomat a státník Christian August von Seilern (1717-1801)

<sup>52</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 2-3 – Rospigliosimu 2. 5. 1799 z Mnichova

<sup>53</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 7-9 – Rospigliosimu 21. 5. 1799 z Drážďan

<sup>54</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 2-3 – Rospigliosimu 2. 5. 1799 z Mnichova



Nebohý Angiolini, původně vážený diplomat vyhnaný z Paříže, bloudí po zemích, jejichž jazyk neumí a jejichž zvyky jsou mu cizí, navíc téměř bez peněz. Po mnoha obavách a potížích, putování po válkou zničených silnicích a střetu s francouzským a rakouským předvojem, který ho údajně stál značné výdaje, konečně dorazil do Vídně poklonit se svému jedinému panovníkovi. I odsud byl však záhy vykázán:

*“Je zbytečné zmiňovat, že jsem s cestou pospíchal, jak to jen bylo možné, jel jsem ve dne v noci. Přijel jsem do Vídně večer a i navzdory extrémní únavě jsem okamžitě dal zpravit knížete Rospigliosiho o svém příjezdu a hned ráno jsem se vypravil na císařský zámek, abych se od něj dozvěděl, kdy budu mít tu čest padnout k nohám Jeho královské výsosti a složit jí ze všeho úcty. Chtěl jsem jí říct mnoho zajímavých věcí, hlavně o tehdejšímu stavu Francie.*

*Kníže Rospigliosi a poradce Bartolini mě přijali nejvybranějším způsobem. Řekli mi, že už informovali Jeho královskou výsost o mém příjezdu, že se styděla za horlivost, se kterou mě čekala, aby se mnou mohla mluvit, ale že předtím bude nutné, abych byl představen Jeho císařskému veličenstvu<sup>55</sup>. Poradili mi, co je třeba v tomto směru udělat, a dokonce byli tak ochotní, že o tom dali vědět některým nejvyšším dvorským úředníkům.*

*V poledne jsem je opustil, abych šel sehnat pár věcí, které byly nutné, abych mohl být představen. Poslal jsem pro krejčího a po velice únavné hodině jsem se zase vrátil do bytu. Mezitím mi lidé vyložili můj vůz, který byl ve špatném stavu, mé kufry a další věci, všechno bylo rozházené sem tam, v noci jsem moc nespál a od rána ještě nejedl.*

*Po půlhodině strávené v bytě mi policejní agent, nějaký Rote, suše přinesl rozkaz k okamžitému opuštění Vídně. Na mé dotazy odpověděl, že nikdo nemůže přijet do Vídně bez pasu vydaného státním kancléřstvím. Uvedl jsem mu mnoho důvodů, politických i ekonomických ospravedlnění, zdravotních důvodů a dalších, ale nic z toho nestačilo dokonce ani ke zmírnění přísného nařízení. Dali mi jenom čas nezbytný k přípravě nejnutnějších záležitostí, ve tři hodiny byli mi čtyři koně přichystáni a musel jsem odjet za asistence zvědavců, kteří obklopili můj byt a vůz.”<sup>56</sup>*

Pas vydaný říšským ministrem tedy pro získání pobytu ve Vídni nestačil. Požadován byl pas vydaný státním kancléřstvím. Pokud se Angiolini kromě dokladu, který získal v Mnichově, prokázal i svým starým pasem z Francie, tedy z nepřátelské země, není divu, že vzbudil podezření. Spíše než totožnost osoby měly pasy v této době zaručovat její

---

<sup>55</sup> V originále S. M. I. - Sa Majesté Impériale, tedy jeho císařské veličenstvo

<sup>56</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 448 a násl., *Précis historique de la conduite politique et historique du chevalier de Angiolini après la déclaration de la guerre dans le mois de mars 1799 jusqu' à son arrivée à Vienne au mois d'Avril 1801*

důvěryhodnost. Angiolini byl tedy, ať už kvůli tomu, že přijel z Francie, nebo kvůli zmatkům spojeným s nejednotným pasovým systémem, považován za podezřelého.

Cestovní praxe 18. století vyžadovala, aby si cizinci na hranicích nebo co nejdříve po jejich překročení zajistili pas. Ten byl vydáván buď pro konkrétní osobu, ale i pro účel cesty, trasu, cíl nebo dobu trvání cesty. Angioliniho pas od hraběte Seilerna platil podle všeho jen na určitém území limitovaném Drážďany (evidentně však vyjma Vídně). Je možné, že kdyby Angiolini své putování do Vídně podnikl o dva roky později, žádné komplikace by vůbec nemusely nastat. Roku 1801 totiž došlo v habsburské monarchii k zavedení jednotných pasů.<sup>57</sup>

### 3.3 V neznámých zemích

Zanedlouho po vykázání z Vídně a z celé habsburské monarchie píše Angiolini zoufalý dopis knížeti Rospigliosimu z Langenzersdorfu ležícímu nedaleko Vídně. Jeho plány opět sloužit Ferdinandovi ztroskotaly. Nemůže se vrátit do Paříže ani do Vídně, natož pak zpět do okupovaného Toskánska. Rozhodne se tedy jet do Drážďan, je si však vědom toho, že bez potřebných konexí odtud může být vykázán stejně snadno jako z Vídně. Neváhá proto prostřednictvím Rospigliosioho Ferdinanda požádat o svolení, odvolává se na služby, které mu v minulosti prokazoval:

*„Jeho královská výsost ráčila přiznat, že v Římě i v Paříži jsem mu sloužil s takovým zanícením, jakého jsem byl schopen, a doufám, že i s rozvahou. Nebude chtít tudíž dovolit, abych v důsledku toho, že vedle naprosté zkázy mého majetku, na niž si však nikdy nebudu stěžovat, vedu život jako uprchlík, byl vyhnán jako zločinec či zrádce se dvěma hodinami času na přípravu. Nebezpečné časy, ve kterých žijeme, odůvodňují lecjaká opatření a rozumný muž se jim trpělivě přizpůsobuje. Ale všechno má své meze a musí být nějaký koutek na zemi, kde čestný muž může spočinout. Kdyby byla Jeho královská výsost tak laskavá a zaslala mi do Drážďan (zastavím se na poště) nějaký dopis, neodvažuji se říci vznešené sestře, měl bych pak chvíli klidu a pokoje.“<sup>58</sup>*

Cesta do Drážďan se podle Angioliniho líčení jeví jako vůbec nejdramatičtější úsek celého putování. Protože „*tělo i duch potřebovaly odpočinek*“, zastavil se Angiolini na první poště na okraji Čech. Dále pokračoval do Prahy, kde ho „*velmi sympatický, vzdělaný a*

<sup>57</sup> Srov.: HIML, Pavel: *Zrození vagabunda*, Praha 2007

<sup>58</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 4-5 – Rospigliosimu 10. 5. 1799 z Langenzersdorfu

zdvorný muž“, ministr policie a pražský hejtman pan hrabě Vratislav pozval k sobě domů na večeři. Po této zastávce Angiolini pokračuje směrem na sever k Drážďanům. Přechod Krušných hor v Angioliniho podání připomíná Hannibalovo překonávání Alp:

*„Měl jsem peníze jen na nejnezbytnější výdaje. Musel jsem přejít Peterswaldské<sup>59</sup> hory skoro celé pěšky ze strachu, že se vůz převrátí, hodně foukalo a sněžilo, bodavý mráz. Vůz se také hodně otrásal, v jednu chvíli se jedna z mých krav utrhla a skočila dolů do srázu. Nakonec jsem dorazil do Drážďan.“<sup>60</sup>*

Angiolini přijel do Drážďan 19. května s podlomeným zdravím a rozbitým vozem, jehož oprava ho stála další výdaje. Dopis od Ferdinanda, který by mu zajišťoval bezpečný pobyt, zatím nedošel. Angiolini se proto vypravil za policejním ředitelem, který mu na vlastní riziko poskytl čtyři dny v Drážďanech a předstíral, že vůbec neví, že je cizinec ve městě. *„Bylo tak určeno za podmíněk, které byly přijaty vzhledem k mému zdraví, které není dobré, a stavu mého vozu, kdy žádný vůz nemůže vydržet poslední cesty k poštám v Čechách“<sup>61</sup>* Zanedlouho ale přišel dopis od arcivévody (jak říká Angiolini, právě včas), podle nějž smí pokračovat do Saska nebo zůstat v Drážďanech beze strachu, že by ho někdo obtěžoval. Tento Ferdinandův dopis považuje Angiolini za *„projev nesmírné dobroty; vynahrazuje mi totiž všechny starosti a strasti, které jsem snášel, protože mě ujišťuje o trvajících dobrotivosti panovníka, kterého si vážím a miluji stejně tak jako ho respektuji a uctívám.“<sup>62</sup>*

Angiolini přemýšlí, kam se nyní vydá. V dopisu z Drážďan zvažuje cestu do Desavy a chce se porozhlédnout, zda nenajde nějaké lázně. Stále si však stěžuje, že nemá vhodný dokument, který by mu alespoň někde zaručil vlídné přijetí. *„Pokud by mi v tomto Jeho královská výsost chtěla pomoci svou ochranou, zbavila by mě tím vážných potíží.“<sup>63</sup>*, píše Angiolini Rospigliosimu a jistě doufá, že se tato prosba jeho prostřednictvím dostane k arcivévodovi.

Nakonec se Angiolini rozhodl zůstat delší dobu v Lipsku, kam mu má velkovévoda Ferdinand adresovat případnou korespondenci. Ten však o svého diplomata nadále příliš nejeví zájem. Angioliniho líčení pokračuje takto:

*„Počátkem srpna jsem se od knížete Guistinianiho dozvěděl, že plánuje odjet z Paříže do Štrasburku a že mi potřebuje sdělit velmi důležité věci. Rozhodl jsem se jet za ním. Byl jsem zvědavý na návštěvu města, o kterém se ve světě tolik namluvilo, plného novinek,*

---

<sup>59</sup> Peterswald – obec Petrovice na Teplicku

<sup>60</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 448 a násl., *Précis historique de la conduite politique et historique du chevalier de Angiolini après la déclaration de la guerre dans le mois de mars 1799 jusqu' à son arrivée à Vienne au mois d'Avril 1801*

<sup>61</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 7-9 – Rospigliosimu 21. 5. 1799 z Drážďan

<sup>62</sup> Tamtéž

<sup>63</sup> Tamtéž

*excentrického a fascinujícího svými obchody a obrovskými krachy a všemi druhy institucí. Mou touhu poznat zblízka Štrasburk nezpůsobilo ani tak to, že se podobá Livornu, ale spíše trocha vášně pro politickou ekonomii a také má zvědavost a potřeba vědět přesně, co se děje v záležitostech Francie a Evropy, protože v Lipsku to nebylo možné. Proto jsem se musel vydat na cestu, která bude jistě nákladná, ale kdo by mi dal užitečnější instrukce než ty, které jsem měl od Jeho královské výsosti a ze své země.*

*Před cestou jsem napsal knížeti Rospigliosimu, nepamatuji si jeho odpověď, ale určitě můj plán neodmítnul, protože jinak bych neodjel. Můj nápad se mu dokonce líbil, jak jsem se později dozvěděl. Při této cestě jsem docela podrobně poznal Štrasburk, navštívil jsem Výmar, Hannover, Braunschweig, Berlín a Desavu a všude jsem se přesvědčil, že Německo je velká a velmi zajímavá země a že cizinci dělají chybu, že ji dost nestudují a nezkoumají. Potkal jsem tam výjimečně vzdělané lidi, jimž podobných je v Evropě málo.*<sup>64</sup>

V září se Angiolini opět vrátil do Lipska a v lednu nebo v únoru ho zkontaktovala florentská vláda, která sice vystupuje pod Ferdinandovým jménem, jak ale Angiolini poznamenává, „*Styl a forma tohoto dopisu byly jiné, než na které jsem byl zvyklý. Bylo zřejmé, že ve Florencii už nejsou ti výteční páni a moudří ministři, které jsem znal.*“<sup>65</sup> Angiolini přemýšlí, zda se má vypravit do Toskánska (dokonce obdržel od florentského starosty pas). Nakonec ale nadále zůstává v Drážďanech.

Angioliniho beznadějnou situaci změnily až důsledky bitvy u Marenga. Ta v únoru 1801 vedla k jednání v Lunéville, které Ferdinandovi potvrdilo ztrátu Toskánska. Angiolini tak kromě líčení svých strastí a starostí („*jsem znepokojený z tisíce důvodů*“) lituje i „svého“ Toskánska: „*Jak málo by se mi chtělo jít do země tak sklíčené a zmatené, jako je ta naše.*“<sup>66</sup> Současně však vycítil svou příležitost, a proto 6. března opět kontaktuje Rospigliosiho a nabízí Ferdinandovi své služby. Panovník si po dvou letech vzpomněl na svého diplomata, který by se mu nyní mohl hodit v Paříži jako prostředník pro dojednávání důstojné kompenzace za Toskánsko. Angiolini je povolán do Vídně a „*s velkou radostí*“ přijímá tento úkol. „*Po celý život si budu do všech detailů pamatovat vstřícnost, se kterou mě Jeho*

---

<sup>64</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 448 a násl., *Précis historique de la conduite politique et historique du chevalier de Angiolini après la déclaration de la guerre dans le mois de mars 1799 jusqu' à son arrivée à Vienne au mois d'Avril 1801*

<sup>65</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 7-9 – Rospigliosimu 21. 5. 1799 z Drážďan

<sup>66</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 85-86 – Rospigliosimu 6. 3. 1801 z Drážďan

*královská výsost přijala ve Vídni. Kníže Rospigliosi a markýz Rainoldi<sup>67</sup> ke mně byli milí a vyjádřili mi svou spokojenost.*“<sup>68</sup>

Angioliniho korespondence popisující putování po německých regionech březnovým dopisem z Drážďan končí. Jeho líčení je velmi živé a napínavé a skutečně tak nezřídka připomíná román, který se zrodil z podobné korespondence 18. století. Angiolini psal své dopisy často v beznadějných situacích a na pokraji sil. Dramatické situace, jimž byl vystaven, mnohdy poznamenaly i srozumitelnost jeho textu. Přesto, nebo právě proto, se mu v této korespondenci nevědomky podařilo docílit oné autentičnosti a sugestivnosti, jejichž absencí tak trpěly jeho „*Lettere*“.

Politické události, jak bylo ukázáno, prakticky ze dne na den ovlivnily diplomatův život a změnily váženého muže v Paříži v přinejmenším nepohodlnou osobu. Angiolini se tak dostal do patové situace – nemohl zůstat ve Francii, protože Toskánsko, které do té doby reprezentoval, bylo nyní s evropskou velmocí ve válce, z Vídně byl vykázán pravděpodobně proto, že se prokázal francouzským pasem a v rodné Itálii se mezitím změnilo politické uspořádání do té míry, že by tam jen těžko našel uplatnění. Nakonec jediným místem, kde mohl vyhnanec zůstat, byly paradoxně německé země, kde nikdy před tím nebyl, neznal místní jazyk ani zvyky. Paříž a Vídeň mu zůstala odepřena do té doby, dokud se situace na evropské scéně opět nezměnila – tentokrát v důsledku míru v Amiens

Na závěr zbývá vysvětlit, proč vlastně Angiolini vše tak podrobně líčí ve svém spisku *Précis historique* z října 1803. Před odjezdem z Paříže v roce 1799 nutně potřeboval finance na cestu do Vídně. Prodal proto majetek, který měl Ferdinand uložený v Paříži. Možné důsledky tohoto prodeje Angioliniho asi dost trápily, protože se o něm zmiňuje nejen ve svých dopisech z let 1799-1800, ale i v samostatném spisku určeném Ferdinandovi, který sepsal na svou obhajobu. Popisy cesty, strastí a výčty neočekávaných výdajů, například za rozbitý vůz, tak mají velkovévodovi sloužit jako odůvodnění toho, proč Angiolini, pokud to nebude nezbytně nutné, nehodlá peníze z prodeje majetku vrátit. Na konci spisku Angiolini svou obvyklou „diplomatickou mluvou“ uvádí:

*„Během svého pobytu ve Vídni, pohlcen záležitostmi nejvyšší důležitosti, jsem zcela zapomněl mluvit s Jeho královskou výsostí o penězích, které jsem měl ještě v rukou z prodeje nábytku a nádobí. Nikdo je po mně nechtěl a opustil jsem Vídeň, aniž by mi to jen proběhlo hlavou. Možná, že od doby, kdy jsem o tom psal z Lipska, se ta suma zmenšila téměř na nulu.*

---

<sup>67</sup> Gaetano Rainoldi byl tajemníkem velkovévody Ferdinanda III.

<sup>68</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 448 a násl., *Précis historique de la conduite politique et historique du chevalier de Angiolini après la déclaration de la guerre dans le mois de mars 1799 jusqu' à son arrivée à Vienne au mois d'Avril 1801*

*Důkazem, že jsem na to vůbec nepomyslel, je, že kdybych si to uvědomil, určitě bych o tom Jeho královskou výsost zpravil. Ona by pak určitě v můj prospěch prokázala rysy své štědrosti, která jí je tak vlastní.*

*Až po příjezdu do Paříže jsem si na tyto peníze vzpomněl (...). “<sup>69</sup>*

---

<sup>69</sup> Tamtéž

## 4. Na evropské scéně

Léta po uzavření míru v Lunéville Angiolini trávil v Paříži, kde se tou dobou rozhodovaly nejzásadnější otázky týkající se uspořádání Napoleonem dobyté Evropy. Diplomát vyslaný velkovévodou Ferdinandem tak byl v centru veškerého dění a obklopen nejdůležitějšími politiky, kteří měli mimo jiné rozhodnout i o náhradě za odebrané Toskánsko. Při té příležitosti Angiolini neodmítnul ani úkol uložený Napoleonem týkající se domluvení sňatku jeho sestry. Na rozdíl od předchozí části, kde byl zcela ve vleku událostí vyvolaných politickými elitami, nyní se sám stává takovou elitou, která se přímo podílí na důležitých rozhodnutích.

Tato kapitola částečně založená na pramenech z Národního archivu a sekundární literatuře (zejména na studii Pietra Parducciho *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano*<sup>70</sup>) je rozdělena na dvě části – v první Angiolini působí ve službách Ferdinanda a v následující plní přání velkovévodova politického protivníka Napoleona Bonaparta – evropské události však ovlivňuje v obou případech.

### 4.1 Kompenzace za Toskánsko

Zanedlouho po uzavření míru v Lunéville Ferdinand posílá Napoleonovi Bonapartovi dopis, ve kterém se odvolává na staré přátelství a žádá o povolení vyslat do Paříže svého diplomatického prostředníka. Kladná odpověď Prvního konzula přišla se značným zpožděním až na konci března. Pro Ferdinanda byl Luigi Angiolini, který se orientuje ve francouzské politice a zná se osobně s jejími představiteli, logickou volbou. Angiolini však nespolehá pouze na rozhodnutí svého „jediného“ panovníka a přemýšlí, na kterém z evropských panovnických dvorů by se ještě případně mohl uplatnit. Asi týden poté, co poslal dopis Rospigliosimu do Vídně, kontaktuje v této věci zcela nezávisle na Ferdinandovi svého starého přítele Josefa Bonaparta. Nevylučuje však ani variantu, že by se mohl pokusit získat práci v Madridu nebo v Etruském království.

---

<sup>70</sup> PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 – září a prosinec 1932

Nakonec však Angiolini opět skončil ve službách velkovévody Ferdinanda. Stal se jeho osobním agentem a důvěrníkem v Paříži. Jeho úkolem bylo spolupracovat se španělským diplomatem Azarou, nevzbudit přílišné podezření a všechny dopisy adresovat Rospigliosimu do Vídně tak, aby to vypadalo, že se jedná o soukromé záležitosti. Nutno podotknout, že Angiolini opravdu v zájmu utajení v řadě pozdějších dopisů mluví o velkovévodovi Ferdinandovi jako o svém bratranci pracujícím v Římě, přičemž Římem myslí vídeňský dvůr. Vybaven instrukcemi, penězi a dalším dopisem pro Napoleona Angiolini v dubnu 1801 odjíždí do Paříže. Jeho hlavním cílem je vymoci na Prvním konzulovi ztracené Toskánsko nebo alespoň adekvátní náhradu za jeho odebrání.<sup>71</sup> Vždyť území, která Ferdinand obdržel v Německu, se velikostí rovnají jen jeho třetině.

Podle původního plánu direktoria z roku 1797 měla být kompenzací za Toskánsko Lombardie. Stejný návrh se snažil před Napoleonem obhájit Cobenzl po jednání v Lunéville, ale s nevalným úspěchem. Bylo tedy potřeba prosadit jinou variantu náhrady, nejlépe na Apeninském poloostrově. Veškerou aktivitu, kterou Angiolini ve této věci podnikl, pečlivě zaznamenává do svých pamětí (*Memorie*), které jsou primárně určeny jako informační zdroj pro Ferdinanda. Podle těchto pramenů se Angiolinimu díky Talleyrandovi a Azarovi podařilo zajistit si audienci u samotného Napoleona. Její popis diplomat líčí takto:

*„Ráno 12.<sup>72</sup> mi byl doručen lístek vlastnoručně psaný M. Talleyrandem, z kterého jsem v připojeném opise vyrozuměl, že jsem pozván k návštěvě Malmaisonu.<sup>73</sup> Bylo to pro mě nečekané a zdálo se mi to nevhodné, protože už byla pozdní hodina a protože jsem se ještě nezotavil z nepříjemností z cesty, a to ráno jsem se cítil hůř než kdykoliv jindy a představa dvou hodin jízdy v nedýchatelném vedru a v oblacích prachu mě trápila. Postupoval jsem tak, jak bylo nezbytné, upravil jsem se a jel jsem.*

*Začalo to tak, že jsem nemusel příliš čekat na začátek audience. Nezdržel jsem se v hale déle, než bylo nezbytné pro mé ohlášení. Osobní přijetí Prvním konzulem bylo vřelejší, než bych mohl čekat od jakéhokoliv starého známého.*

*Po dlouhém rozhovoru plném vzájemných zdvořilostí se na mě obrátil v záležitosti dopisu, který obdržel od Jeho královské výsosti, a ptal se mě, co chci pro svého panovníka udělat. Je snadné uhodnout, že moje odpověď byla, že mu chci vrátit jeho zemi, kterou Jeho královská výsost miluje, ve které je milována a kde opakovaně podávala po celé Evropě známé důkazy o svých ohledech na francouzskou vládu a zejména na něj, Bonaparta.“<sup>74</sup>*

<sup>71</sup> Více k této problematice in: TINKOVÁ, Daniela: „Povera nostra Toscana“ a „francouzská uzurpace“ in: *Napoleonské války a historická paměť*, Brno 2005, str. 121-142

<sup>72</sup> 12. května 1801

<sup>73</sup> Zámek Malmaison byl Napoleonovým sídlem

<sup>74</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 212, *Memoria*



Ačkoliv Angiolini chytře připomíná profrancouzské zaměření toskánského velkovévodství, Napoleona nepřesvědčil. „*Začínáte po mně požadovat nemožné.*“<sup>75</sup>, odpovídá podle Angioliniho záznamu První konzul. Dále dodává, že Ferdinand by byl v Itálii, ve které do několika let jistě propukne další válka, v každém případě nešťastný. Ferdinanda navzdory jeho samostatné politice chápe jako člena rakouské rodiny, jejíž příslušníci nesmějí překročit demarkační linii – řeku Adige.

Dalším možným řešením navrhovaným Angiolinim bylo, že by se Ferdinand mohl postavil do čela Cisalpinské republiky. Napoleon to však rovněž odmítl. Diplomata tedy přišel s vlastním nápadem kompenzace v podobě bývalých benátských států (mírem z Campo Formio však přiřčených habsburské monarchii), které by tvořily nárazníkové pásmo mezi Cisalpinskou republikou a habsburskou monarchií. Tato varianta Prvního konzula zaujala: „*Na tohle jsem nikdy nepomyslel. Tento projekt by se mi líbil – je politický; ale pokud vám to nepotvrdí vídeňský dvůr, nebude z toho nic než váš román.*“<sup>76</sup> Dodává ale, že na tuto variantu bude nejspíš pozdě. Mír už je uzavřen a nebude-li Vídeň souhlasit, je jeho uchování pro Francii prioritou. Audience, která údajně po celou dobu probíhala v přátelském duchu, sice nekončí nadějným příslibem, ale ani jasným odmítnutím. Angiolini se proto nápadu s Benátskem nevzdává.

Hrabě Ludwig Cobenzl, který dojednával mír v Lunéville, se prozatím zdržoval v Paříži. Právě jeho prostřednictvím musel Angiolini zjistit, jak by se k otázce benátské kompenzace stavěla Vídeň. Aby zachoval utajení, nemohl s Cobenzlem jednat přímo, ale využívá svých kontaktů - Josefa Bonaparta, José Azary a Napoleona, který Angiolinimu dokonce přislíbil, že s hrabětem tuto variantu projedná. Jak však Angiolini 1. června uvádí, pravděpodobnost, že by monarchie na návrh přistoupila, je spíše malá: „*Zdá se mi téměř jisté, že pan hrabě Cobenzl dosud z Vídně nedostal odpověď na návrh převodu benátských států Jeho královské výsosti velkovévodovi. On [Cobenzl] pevně věří, že bude odmítnut.*“<sup>77</sup> O týden později Angiolini popisuje návštěvu u Josefa Bonaparta: „*Téhož dne jsem obědval u J. Bonaparta, kterého jsem nezastihl v dobré náladě. Po obědě jsem s ním dlouze mluvil o záležitostech Jeho královské výsosti - velkovévody, pro které má on bezpochyby největší pochopení.*“ Napoleonův bratr celou situaci komentuje následovně: „*Věřte, že jsme udělali a ještě uděláme hodně pro to, aby se to podařilo. Ted' navíc výsledek nezáleží na ničem jiném, než na vídeňském dvoře.*“<sup>78</sup>

---

<sup>75</sup> Tamtéž

<sup>76</sup> Tamtéž

<sup>77</sup> Tamtéž

<sup>78</sup> Tamtéž

V tuto chvíli je Angiolinimu jasné, že původní plán, na kterém se s Ferdinandem dohodl ještě ve Vídni, tedy úplné navrácení Toskánska, je ztracený. Celé léto a podzim roku 1801 Angiolini zůstává v kontaktu s velkovévodou, resp. s Rospigliosim, a ve svých pamětech a korespondenci líčí diplomatickou scénu v Paříži, události v Itálii, ale hlavně postup při zajišťování kompenzace pro svého panovníka. Optimistické zprávy jsou střídány těmi méně nadějnými a celá situace se proto jeví velmi nejednoznačně. Vše je ještě zkomplikováno tím, že Angiolini musí zůstat v utajení a často mu nezbývá, než čekat.

V listopadu začala mírová jednání v Amiens, která o několik měsíců později přinesou definitivní rozřešení situace. Jak píše Angiolini: „*O osudu Jeho královské výsosti se musí brzy rozhodnout.*“<sup>79</sup> Na počátku roku 1802 se Ferdinand snaží zasáhnout do francouzských jednání a události zvrátit ve svůj prospěch tím, že opět oslovuje Napoleona a v dopise ho žádá o adekvátní územní náhradu. Současně Angioliniho posílá k Prvnímu konzulovi na další audienci, která proběhla 13. února a údajně trvala asi tři čtvrtě hodiny. Ačkoliv Napoleon zpočátku nebyl v dobré náladě, Angiolini byl s průběhem audience spokojen. První konzul na něj udělal ten nejlepší dojem. V jednání zůstává náhrada v podobě Benátska, Marky, ale i nově vyhlášené Italské republiky. Napoleon uznává, že Ferdinandova vláda je jistě dobrá a spravedlivá, nicméně překážkou zůstává jeho spojení s vídeňským dvorem: „*Souhlasím, že velkovévoda bude dobrým sousedem, dobrým neutrálem, ale neshodneme se nikdy na tom, že by se dalo očekávat, že bude podporovat zájmy Italské republiky a ještě méně zájmy Francie spíš než zájmy své rodiny.*“<sup>80</sup> Napoleon dodává: „*Vězte, že politika a srdce nekráčejí pospolu.*“<sup>81</sup>

Touto větou Napoleon vystihl problém, kterému musí Angiolini čelit již od vyhlášení války Toskánsku roku 1799, kdy byl nucen opustit Paříž navzdory přátelským vztahům, které choval k nejdůležitějším mužům francouzské politiky. Rozpor mezi politikou a osobními sympatiemi je patrný i roku 1801 v Paříži, kde diplomatická setkání podle Angioliniho líčení působí velmi neformálně. Často Talleyranda nebo Josefa Bonaparta navštěvuje v jejich sídlech a nezhůdka jsou jeho návštěvy spojeny například s pozváním na oběd. Tato na první pohled přátelská posezení musela být nutně zatížena rozdílnými politickými zájmy, které se nakonec vždy projeví jako prvořadé.

Ani Ferdinandovi se nepodařilo u Napoleona dosáhnout svých požadavků tím, že se odvolával na city a staré přátelství. První konzul nehodlal riskovat narušení stávajícího

---

<sup>79</sup> Citováno podle: FERRETTI, Giovanni: *Bonaparte e il granduca di Toscana dopo Lunéville*, Janov-Řím-Neapol -Città di Castello 1947, str. 62

<sup>80</sup> NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 212, *Memoria*, použit překlad z: TINKOVÁ, Daniela: „*Povera nostra Toscana*“ a „*francouzská uzurpace*“ in: *Napoleonské války a historická paměť*, Brno 2005, str. 134

<sup>81</sup> Tamtéž, str. 133

uspořádání na Apeninském poloostrově jen ze soucitu s Ferdinandem, kterému nesvědčí střeoevropské klima a jenž během krátké doby v Rakousku pochoval velkou část své rodiny. Amienský mír uzavřený po zdlouhavých jednáních 27. března tedy jen potvrdil výsledky míru v Lunéville a tím opět otrásl Ferdinandovými a Angioliniho nadějemi na získání náhrady za Toskánsko. Situace však nebyla jasná až do konce roku 1802. Teprve v dubnu 1803 se Ferdinand přesunul z Vídně na přidělené území – do Salzburska. To mu však patřilo jen do roku 1805, kdy výměnou za něj v souladu s prešpurským mírem získává Würzburgsko. Součástí pozdějších náhrad byla i panství Ostrov nad Ohří a Brandýs nad Labem v Čechách.

Angiolini nešetří slovy soucitu, když se vyjadřuje o osudu Toskánska postiženého francouzskou okupací. Doufá, že: „*Všechno jednou skončí; ale nejsem přesvědčen, že tento stav bude trvat dlouho. Dříve nebo později, a věřím, že dříve se objeví nová, odlišná řešení; a Itálie se na nich bude podílet.*“<sup>82</sup>

Angioliniho diplomatická mise v Paříži tedy skončila bez výraznějšího úspěchu a on se vydává za svým panovníkem do Salzburku. Pokyn od velkovévody přišel už v červnu, Angiolini, zaneprázdněný svatbou Camilla Borghese s Paolinou Bonaparte, však opouští Paříž až na konci července nebo v srpnu. Dne 26. srpna je však už nesporně v Salzburku, neboť odtud téhož dne adresuje Borghesovi svůj dopis. Nezdržel se tam však déle než do března 1804, kdy se opět vrací do Paříže.

## 4.2 Sňatek Camilla Borghese a Paoliny Bonaparte

Ačkoliv Napoleon Bonaparte je pro Angioliniho jako pro diplomata, který ve Ferdinandových službách hájí zájmy Toskánska, politickým nepřítelem, zůstává pro něj, jak již vyplynulo z popisu audiencí, velmi váženou osobností. Ztělesňuje muže „charakteru a cti“ a Angiolini je nadšen vždy, když se dozví, že o něm tento člověk „nesmírných“ kvalit vyjadřuje s uznáním.<sup>83</sup> Nepřekvapí proto, že slovník, jímž Angiolini hovoří o Napoleonovi v pařížské korespondenci, se značně liší od toho, kterým líčí Prvního konzula Ferdinandovi. Ještě na podzim roku 1802 se Angiolini o Napoleonových slovech týkajících se kompenzace vyjadřuje takto: „*Shledav, že nepřipisují nejmenší důležitosti těmto slovům, které už*

---

<sup>82</sup> Citováno podle: FERRETTI, Giovanni: *Bonaparte e il granduca di Toscana dopo Lunéville*, Janov-Řím-Neapol -Città di Castello 1947, str. 35

<sup>83</sup> PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 – září a prosinec 1932, str. 714

*nemůžeme nazvat sliby ani nadějemi, nevím, (...) jak ospravedlnit chování vůči Jeho královské výsosti.*“<sup>84</sup>

Angiolini tedy, jak je vidět, pečlivě volí způsob vyjadřování podle toho, zda píše Rospigliosimu, nebo Camillo Borghesovi a někomu z rodiny Bonaparte. Podobně „diplomaticky“ se zachoval i roku 1803, kdy se neostýchal přijmout úkol od Napoleona, navzdory tomu, tak neblaze ovlivnil osud toskánského velkovévody. Jednalo se o dojednání sňatku mezi Napoleonovou mladší sestrou Paolinou, vdovou po generálu Leclerkovi, a Camillo Borghesem, reprezentantem proslulého, ale hlavně bohatého římského rodu.<sup>85</sup> Protože se Angiolini s mladým šlechticem znal již z Říma, byl společně s kardinálem Caprarou ideálním prostředníkem, který měl Borghese přesvědčit o výhodách sňatku se svéráznou Paolinou. Ta kvůli výhodné partii dokonce opustila svého milence, herce Lafonda.

Celou záležitost měl Angiolinimu podle přání Prvního konzula přiblížit diplomatův dlouholetý přítel Josef Bonaparte. Ten ho o důležitosti sňatku informuje na svém sídle Mortefontaine. S podporou Napoleonových blízkých se tedy Angiolini pouští do přesvědčování Camilla Borghese, který se po účasti na vojenských taženích usadil v Paříži. V dopise z 20. června Josefu Bonapartovi Angiolini popisuje, jak probíhal jejich první rozhovor: *„Navzdory pokusům, které jsem podnikl v průběhu dne, se mi nepodařilo zastihnout Borghese dříve než včera večer. Byl z návrhu více šokovaný než pouze překvapený, tak moc se mu to zdálo úchvatné. Nepřipadalo mu však, že by to mohlo být proveditelné: chtěl jsem, aby věřil, že to je z mé hlavy, ale podložené okolnostmi, které mě opravňují doufat v příznivý výsledek.*“<sup>86</sup>

Borghese však s rozmyšlením příliš neotálel. Již další den Angiolini oznamuje, že *„záležitost je uzavřena“*<sup>87</sup>. Dojednání sňatku posvěcenému papežem tedy již nic nebránilo a Angiolini, spokojen se svým úspěchem, informuje Giustinianiho do Vídně, že *„celý svět, o čemž jsem přesvědčen, bude šťastný z tohoto spojení“*. Angiolini a Borghese byli pozváni na slavnostní oběd, kde měl být Camillo poprvé oficiálně představen Napoleonovi jako Paolinin snoubenec. Angiolini z obavy, aby Borghese neudělal na poslední chvíli špatný dojem,

---

<sup>84</sup> Citováno podle: TINKOVÁ, Daniela: *„Povera nostra Toscana“ a „francouzská uzurpace“* in: *Napoleonské války a historická paměť*, Brno 2005, str. 136

<sup>85</sup> Srov.: PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 – září a prosinec 1932 – autor svou studii založil na dopisech z archivu rodiny Gherardi-Angiolini, které Bernard Sancholle-Henraux přeložil do francouzštiny

<sup>86</sup> Citováno podle: PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 – září a prosinec 1932, str. 318

<sup>87</sup> Tamtéž, str. 319

šlechtice pro jistotu nabádá, že nesmí opomenout vzít si vhodný smuteční oděv, který má uctít památku nedávno zesnulého krále Etrurie, Ludvíka Bourbonnského.<sup>88</sup>

Angiolini o svém úspěchu informuje Giustinianiho do Janova: „*Ted' vám prozradím tajemství: Jste první, komu to sděluji. Borghese se ožení s Paolinou, vdovou po Leclerkovi. Je to podle mého mínění nejkrásnější žena v Paříži a jedna z nejroztomilejších. Vše jsem dojednal já s Josefovým souhlasem a doufám, že všichni budou spokojeni. Snoubenci jsou již do sebe velmi zamilovaní a díky Bohu, mají k tomu dobrý důvod. Jsem přesvědčený, že budou šťastní.*“<sup>89</sup>

Dne 21. srpna Angiolini v dopise Napoleonovu bratrovi Lucienovi uvádí, že Borghese je zaskočen několika články z předmanželské smlouvy, které majetkově zvýhodňovaly Paolinu a podle nichž na ni v případě Camillovy smrti měla být převedena většina rozsáhlého majetku rodiny Borghese.<sup>90</sup> Snad i z důvodu těchto pochyb bylo v Napoleonově zájmu, aby svatba proběhla co nejdříve. Stalo se tak 28. srpna v Mortefontaine, tedy ještě několik dní před uplynutím obvyklého desetiměsíčního období od smrti předchozího manžela. Novomanžele oddal kardinál Caprara. Z korespondence a z Napoleonových pamětí z roku 1816 je patrné, že rodiny novomanželů byly se sňatkem nadmíru spokojeny a Angiolinimu se jako zprostředkovateli dostalo zaslouženého uznání.<sup>91</sup> Všeobecná radost však bohužel netrvala dlouho.

Zanedlouho po svatbě mezi Camillem a Paolinou začalo docházet k prvním neshodám. Nešťastný Borghese se je neostýchá projednávat se svým přítelem Angiolinim, který ho ostatně ke sňatku přemluvil: „*Drahý příteli, nejdříve ze všeho Vás musím požádat o prominutí, že jsem Vám nenapsal a neodpověděl na Váš dopis, ale měl jsem pro to mnoho důvodů, mezi než patří i ten, že jsem skoro neustále pramálo spokojený s Paolettou (...).*“<sup>92</sup> Důvodem Borghesova rozčarování je podle všeho dopis (lze předpokládat, že milostný), který našel u Paoliny. Ta se svým manželem evidentně není příliš spokojena a společné líbanky popisuje jako „*líbanky s idiotem*“<sup>93</sup>.

Jak Camillo popisuje dále, projednával Paolinino nevhodné chování s jejím strýcem Feschem, jenž o událostech informoval Napoleona. První konzul svou sestru nabádá k umírněnosti, odmítá její žádost o opuštění Říma a žádá Camilla, aby poskytl Paolině takovou

---

<sup>88</sup> Tamtéž, str. 321

<sup>89</sup> Tamtéž, str. 322

<sup>90</sup> Tamtéž, str. 702

<sup>91</sup> Tamtéž, str. 701

<sup>92</sup> Tamtéž, str. 705-706

<sup>93</sup> Tamtéž, str. 704

svobodu, na jakou jsou ženy ve Francii zvyklé.<sup>94</sup> Borghese touží po rozvodu, ale ví, že mu ho Napoleon nikdy nepovolí. Současně vše projednává s Angiolinim. Ten se snaží situaci napravit několika otcovskými radami; rozpad manželství, které dojednával a tak nadšeně podporoval, by byl i jeho neúspěchem:

*“Ženy, můj příteli, zejména než dosáhnou určitého věku, chtějí to, co chtějí, a není jisté, že se je podaří odradit silou či příkazováním: užijeme-li těchto metod, vážně hrozí, že nastane opačný efekt. Opravdovým štěstím je, pokud se omezují jen na to, že využívají pouze této své taktiky a že tak činí, aniž abychom o tom věděli. Tudiž navzdory tomu, jak zjevná je podle Vašich dopisů bolest, kterou cítíte, konstatuji s jistým zadostiučiněním, že velká část Vašeho utrpení pramení z faktu, že jste ještě přespříliš zamilovaný. Mně se líbí, že tomu tak je, ale pro Vás je absolutně nezbytné, abyste se pokusil stát se jí rovněž přítelem, nejen milencem. Budete, ujišťuji Vás, šťastnější. Abyste se stal přítelem, potřebujete trpělivost, jistou míru ohleduplnosti, již ženy připisují nekonečnou hodnotu, pokud se jí užívá ve správnou chvíli. Přejde den, kdy nám budou vděčnější za to, za co bychom my sami vděční nebyli: dejte Paolettě syna a dosáhnete toho, že s ní budete šťastný.”<sup>95</sup>*

Ani Angioliniho dobře míněné rady, ani odjezd manželského páru do Florencie a Bagni di Lucca, však ke spokojenosti Paoliny a Camilla příliš nepřispěly, zvláště když se Paolina na cestách dozvěděla o smrti svého syna z prvního manželství, kterého zanechala v Římě. V důsledku této tragické události a podlomeného zdraví se jí podařilo obměkčit Napoleona a získat od něj povolení k návratu do Paříže. Camillo svou ženu doprovází. Zatímco on se strachoval o její zdravotní stav (pravděpodobně již tehdy trpěla souchotinami), ona se prostřednictvím svého bratra postarala o to, aby byl její muž v létě 1805 poslán do armády jako velitel granátníků.

Dne 6. srpna mu Angiolini píše do Boloně: *„Poslal jsem Vám 260 lahví Bordeaux a 15 anýzového likéru: v jedné z prvních zásilek, které obdržíte, naleznete dvě láhve toho jedinečného holandského, a jestli máte zdravý rozum, tak je vypijete celé sám. Přeji si hlavně vědět, že jste v pořádku a že se plně věnujete svým povinnostem. (...)”<sup>96</sup>* V době Camillovy nepřítomnosti Angiolini navštěvuje Paolinu, aby mohl svého přítele pravidelně informovat o jejím zdravotním stavu. I nadále se snaží urovnat napjaté vztahy mezi manžely. Borghesovi například píše: Paolina *„mluví bez přestání jen o Vás”<sup>97</sup>.*

---

<sup>94</sup> Tamtéž, str. 706

<sup>95</sup> Tamtéž, str. 707

<sup>96</sup> Tamtéž, str. 713

<sup>97</sup> Tamtéž, str. 714

I tentokrát se však Angioliniho jistě upřímně míněná snaha ukázala jako marná. Manželství, které dojednal a které se do poslední chvíle snažil udržet, nakonec skončilo definitivním odloučením manželů. Jeho korespondence s Camillem i Paolinou však dokumentuje, že s oběma zůstal v přátelských vztazích. Sňatek s Bonapartovou sestrou a služby Francii sice Borghese dočasně vynesly do čela Piemontu, který byl dobou částí francouzského impéria, po roce 1814 se však území musel vzdát. Nakrátko se vrací do své vily v Římě (ta je tou dobou chudší o část rodinných sbírek, které prodal Napoleonovi) a natrvalo se stěhuje do Florencie. Umírá v roce 1832.

V letech po míru v Amiens je obtížné v Angioliniho diplomatickém a často rozporuplném vyjadřování rozpoznat jeho vlastní pohnutky a názory. Opravdu považoval za pravděpodobné, že se Napoleon jako nejmocnější muž Francie vzdá Toskánska, které před nedávnem dobyl, jen kvůli soucitu s velkovévodou Ferdinandem? Věřil, že jeho dobrý přítel Camillo Borghese bude ve sňatku domluveném především kvůli majetku opravdu spokojený? Navíc Angiolini neváhal přijmout služby od Napoleona, který byl politickým „nepřítelem“ jeho zaměstnavatele, toskánského velkovévody. Věděl tedy dobře, že náplní práce diplomata, je i to, že osobní pocity musí jít stranou. Byl si vědom toho, že „politika a srdce nekrácejí pospolu“.

## 5. Buon Riposo

V září 1806 se Angiolini chystá zpět do Itálie, a proto ho Paolina pověřuje doručením korespondence pro svou sestru Elisy, vévodkyni z Lukky a Piombina a budoucí velkovévodkyni toskánskou. Angiolini tedy po několika letech opět opouští Paříž, která se v jeho očích povýšila ze „*stoky Evropy*“ na „*první město Evropy*“<sup>98</sup>, a vůbec poprvé od roku 1798 se vrací na Apeninský poloostrov. Jeho první zastávkou je rodná Seravezza, dále pokračuje do Lukky a Bagni di Lucca předat dopisy Elise Baciochi, aby dostal slibu Paolině. Přes Florencii a Řím se vydává do Neapole, jejímž novým králem se před nedávnem stal Josef Bonaparte.

Ten svého přítele pověřil dojednáním půjčky milionu dukátů pro neapolské království. Angiolinimu se skutečně podařilo tuto sumu získat, a to od livornských Židů. Roku 1807 opět odjíždí do Paříže, tentokrát ve společnosti Elisy Cateriny Bresciani z Pietrasanty, která se zanedlouho stane jeho ženou. Přibližně o rok později<sup>99</sup> se však opět a definitivně vrací do Toskánska, aby v Seravezze převzal pozůstalost po svém bratrovi Francescovi Felice. I tam se věnuje politice, ale už jen na místní úrovni. Jako bývalý diplomat je v rodném Toskánsku jistě uznáván a zakrátko se stává předsedou volebního výboru v Seravezze. Ještě v té době měl však Angiolini vyšší ambice, a proto s radostí uvítal, když mu Napoleon Bonaparte přislíbil místo daňového úředníka v Toskánsku, a především lukrativní post senátora francouzského impéria.

Nakonec však z obou nabídek sešlo. Po tomto neúspěchu tehdy šedesátiletý Angiolini propadl hořké trudnomyslnosti. Svému příteli Giustinianimu píše: (...) *a ted' já, velmi blízký smrti, nemám žádnou vůli být profesionálním žadatelem o práci* (...) <sup>100</sup> O rok později v jiném dopise si posteskl, že Paolina Bonaparte na něj už jistě dávno zapomněla. Jindy se vyjádřil, že přerušuje většinu své korespondence a nechce již žádné zaměstnání.

Někdy v té době však Angiolini, ovlivněn krásnou přírodou toskánské oblasti Versilia nacházející se v podhůří Apuánských Alp, zcela přehodnotil svůj dosavadní život a začal život nový. Příznačný je úryvek z dopisu, který poslal Camillo Borghesovi: „*Téměř zcela*

---

<sup>98</sup> Citováno podle: PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 – září a prosinec 1932, str. 718

<sup>99</sup> Zatímco Danilo Orlandi (ORLANDI, Danilo: *La Versilia nel Risorgimento*, Řím 1976, str. 230) uvádí rok 1808, Pietro Parducci (PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 – září a prosinec 1932, str. 309) rok 1809

<sup>100</sup> Citováno podle: ORLANDI, Danilo: *La Versilia nel Risorgimento*, Řím 1976, str. 230



izolovaný od všeho a od všech, můj příběh znovu začíná jedinou krátkou větou: *Jsem ještě mezi živými.*“<sup>101</sup> Po svržení napoleonské nadvlády v Itálii Angiolini odmítl znovu sloužit Ferdinandovi III. a rozhodl se, že zbytek života stráví ve své vile San Cristoforo, kterou příznačně přejmenoval na Buon Riposo<sup>102</sup>, s dcerou, manželkou a švýcarským malířem Carlo Mullerem, se kterým se seznámil v Paříži a který na několika obrazech vilu ztvárnil. Angiolini se rozhodl zbytek života věnovat sám sobě, své rodině a péči o zemědělské usedlosti.

„Rousseauovským“ způsobem návratu k přírodě Angiolini naznačuje, že se mu zprotivil životní styl panovnických dvorů, na kterých se doposud pohyboval. Všechny jsou podle něj stejné, plné „*lichotek, přetvářky, nafoukanosti a podlosti*“. Na svou práci diplomata vzpomíná takto: „(...) *zřídka kdy jsem se nevracel domů se srdcem citově prázdným, hlavou bez myšlenek, byl jsem unavený, plný odporu a nudy.*“<sup>103</sup> Je až s podivem, s jakou trpkostí tento bývalý vyslanec v Paříži hledí na svou minulost.

Nebylo-li dřív častokrát jasné, co si Angiolini myslí, ať už se snažil svůj názor záměrně potlačit, jako ve svém cestopisu, nebo coby diplomat nemohl přiznat skutečnou podstatu věcí, následující dopis z roku 1812 adresovaný do Paříže hraběnce de Bourke, manželce dánského vyslance ve Španělsku, snad ani nemůže působit upřímněji a opravdověji. Dopis zároveň umožňuje udělat si dobrou představu o tom, jak Angioliniho poslední životní etapa vypadala:

*„Proč se nerozhodnete přijet na šest nebo sedm měsíců a strávit čas tady u mě? Vskutku nenajdete krásnější zimu a jaro než zde! Můj sad, kterému se tu říká zahrada, nabízí nejlepší zeleninu a stromy celé obsypané pomeranči a citróny. Jsou tam krásné růže všech druhů a já se starám o to, aby kvetly ve všech ročních obdobích. Jsem obklopen olivovým hájem a snažím se, aby byl nejkrásnější v okolí; díky mé péči tu vyrostlo nejkrásnější listoví a nejbohatší tráva, která pučí od kořenů olivovníků. Pase se zde víc než dvě stě ovcí, z nichž velkou část tvoří ovce merino, které mi svou krotkostí dávají najevo své štěstí a spokojenost. Ještě Vám prokáži to potěšení vidět každý den roj<sup>104</sup> mých včel, jenž se stále zvětšuje bez námahy a bez výdajů. Začal jsem s tímto chovem, když jsem sem přijel, a každý rok mi vydělává. Věřím, že mám nejkrásnější včelstvo<sup>105</sup> v Toskánsku, snad i v Itálii. Doufám, že letos přesáhnu počet dvou set včelínů, kterým vzdělanci říkají kláty a my ostatní úly.*

---

<sup>101</sup> Tamtéž, str. 232

<sup>102</sup> Význam se přibližuje „klidnému spočinutí“. Překlad může znamenat i „spi sladce“. Podobná pojmenování určená pro místa určená k odpočinku nejsou výjimkou.

<sup>103</sup> Citováno podle: ORLANDI, Danilo: *La Versilia nel Risorgimento*, Řím 1976, str. 235

<sup>104</sup> Volně přeloženo. Angiolini užívá vojenské terminologie *esercito* (vojsko)

<sup>105</sup> V originále *reggimento* (pluk)

*Bude se Vám líbit svoboda, která panuje v domě: každý dělá, čemu věří, a Vy budete dělat to samé. Mám zde mnoho vynikajících knih, starých i moderních, všech druhů a všech jazyků; budete moci obdivovat mnoho obrazů. Moře je odtud tři míle, kopec čtvrt hodiny chůze a na romantické bystřině, vzdálené několik minut chůze, mám mlýny a lisovny oliv. Toto všechno je tu pro Vás, má drahá paní; a když de Bourke bude toužit po městě, nedaleko – den a půl cesty poštou – je Janov, a pokud bude vhodné počasí, dá se jet k moři - Lucca tři hodiny poštou, Pisa pět hodin, Livorno šest a půl hodiny a Florencie třináct hodin. Zatímco on tam může nadšeně zajít do divadla Della Pergola, já budu s opravdovým nadšením obdivovat jas luny z mého olivového háje. Poté, co jsem Vám vše vylíčil, dobře chápete, že Vám nezávidím Paříž, a pokud snad, pak jen Vaši společnost. Já se mám v každém případě lépe, než jsem se kdy měl: přestal jsem mít problémy s žaludkem, lépe jím a lépe spím, ale ne příliš, protože obtížně usínám a ráno obdivuji velkolepé představení východu slunce. Hry světla, které nabízí, jsou vždy tak nové a tak odlišné, že každý den společně s mým vzácným přítelem, proslulým krajinářem Carlo Mullerem, který u mě bydlí, je shledáváme stále obdivuhodnějšími. Přijďte a uvidíte.“<sup>106</sup>*

Nepřekvapí, že ovce, o kterých Angiolini hovoří, nejsou běžnými ovci, ale speciálně vyšlechtěným plemenem merino, dávajícím tu nejjemnější vlnu. Podle Christophera Hibberta<sup>107</sup> byla ovšem tato původně španělská zvířata do Toskánska přivezena až za vlády Leopolda II., syna Ferdinanda III. Angiolini tedy i v pozdním věku sledoval ty nejmodernější evropské trendy a ovce merino si pravděpodobně přivezl do Toskánska o několik let dříve, než tak ve velkém měřítku učinil velkovévoda v rámci snahy o podnícení toskánského vlnářského průmyslu a všeobecného zkvalitnění místního hospodářství.

Celý Angioliniho „návrat k půdě“ zapadá do všeobecného toskánského příklonu k zemědělství. Pěstování oliv a hlávkového salátu, chov ovcí nebo stavba dílen na zpracování vosku tedy rozhodně nebylo ničím, co by ve společnosti bylo považováno za podřadné. Výrazem toho může být i zřizování zemědělských učených společností. Od toskánské Accademie dei Georgofigli, jejímž byl Angiolini členem, získal v roce 1818 ocenění za svou práci. Příklon k přírodě a lidské přirozenosti navíc odráží myšlenky romantismu, které ostatně z Angioliniho dopisů tohoto období jen sálají. Ideje osvícenství, potlačené v důsledku Napoleonovy nadvlády, byly v této již době definitivně opuštěny.

Součástí Angioliniho přerodu byla i potřeba usadit se a založit rodinu, k čemuž došlo až v jeho téměř šedesáti letech. Z románu, který prožil v Paříži s Doroteou Gentilini z Verony, vzešla 28. března 1802 dcera Luisa Sofia. Otec děvčátko nechal zapsat jako dceru

<sup>106</sup> Citováno podle: ORLANDI, Danilo: *La Versilia nel Risorgimento*, Řím 1976, str. 232

<sup>107</sup> HIBBERT, Christopher: *Florence – Životopis města*, Praha 1997, str. 266

Luigiho Ligioniana, což byl anagram jeho vlastního jména. Nemanželské dítě by totiž k dobré pověsti váženého diplomata v Paříži jistě nepřispělo. K Luisettě, jak se jí zdobně říkalo, se veřejně přihlásil jako ke své dceři až v květnu 1808 a poslal ji na výchovu do pařížského kláštera Saint-Michel a později do Lukky. Do otcovy vily, tou dobou ještě nesoucí název San Cristoforo, se dívka nastěhovala v roce 1811. S Elisou Bresciani z nedaleké Pietrasanty se Angiolini pravděpodobně oženil i proto, aby ji mohl vydávat za Luisinu matku. Vlastní děti neměli: roku 1809 Elisa Angiolinimu porodila syna, který se však sotva dožil svého prvního roku.

Nelze však předpokládat, že se Angiolini zcela uzavřel do svého venkovského (jak se zdá téměř idylického života) ve vile Buon Riposo. Jak ostatně psal hraběnce de Bourke, velká města Toskánska byla dosažitelná během několika hodin jízdy, takže Angiolini stále zůstával v kontaktu s městským děním. Ve svých jednatřiceti letech před plánovaným odjezdem do Florencie píše: „*Věřím, že Florencie mi, jako už několikrát před tím, opět dodá síly.*“<sup>108</sup> Nikdy tam však nedorazil. Dne 14. července 1821, v den výročí dobytí Bastily, Angiolini zemřel na mrtvici krátce poté, co nastoupil do kočáru.

Veškerý majetek po zesnulém otci získala devatenáctiletá Luisetta – údajně vzdělaná a krásná dáma – a stala se tak jednou z nejbohatších žen v kraji Versilia. Vdala se za vojáka Antonia Gherardiho, se kterým měla dva syny. Dostala odkazu svého otce – po manželově smrti se ve vile Buon Riposo scházela s patrioty a podílela se tak na italském risorgimentu. Spíše než ve službách Toskánska však Angioliniho dcera sloužila myšlence jednotné Itálie. Rod Gherardi-Angiolini vymřel po druhé světové válce. Tehdy osamocená vila Buon Riposo nacházející se v podhůří Apuánských Alp však stále stojí v takřka nezměněné podobě, obklopena zbytky původního olivového háje – dnes je součástí obce Seravezza. Angioliniho připomíná snad jen název ulice – Via Buon Riposo, která mívá fotbalové hřiště a vede k místu, kde bývalý diplomat strávil svá poslední a pravděpodobně nejšťastnější léta svého života.

---

<sup>108</sup> Citováno podle: PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 – září a prosinec 1932, str. 719

## Závěr

Na základě pramenů a dostupné sekundární literatury jsem biograficky popsala život toskánského diplomata Luigi Angioliniho. Byl šlechticem žijícím v období převratných společenských změn, kdy se ze „starého“ režimu rodil svět nový, reprezentovaný osvícenstvím a Francouzskou revolucí. Jako vzdělaný muž patřící mezi intelektuální i politickou elitu Toskánska se mohl rozhodnout, zda bude hájit staré pořádky, nebo zda se přikloní k modernímu způsobu uvažování. Zvolil si druhou variantu. Pro jeho myšlenkovou otevřenost, ale i pro život utvářený bouřlivými dobovými událostmi, jsem se rozhodla Angioliniho považovat za příslušníka své společenské vrstvy, muže reprezentujícího svou dobu, jehož chování v jeho různých životních fázích vždy odráželo tehdejší nálady.

V období před Francouzskou revolucí byl osvícencem pohybujícím se mezi nejvýznamnějšími vzdělanci tehdejšího Toskánska, navíc literárně činným. Na základě jeho cestopisu, který je pro mě kromě literárního pramenu především pramenem historickým, jsem ukázala, jak si jako cestovatel všimal na Britských ostrovech především obchodu a důsledků modernizace, tedy témat, která znal z osvícenských salonů rodného Toskánska. O mnohém vypovídá i způsob, jakým je cestopis napsán – neosobně racionalistický, využívající populární dopisové formy.

Angioliniho - osvícence komplikovaná mezinárodní situace po roce 1789 přivedla ke kariéře diplomata. Mládí spojené s nadšeným vstřebáváním osvícenských myšlenek vystřídala bouřlivá devadesátá léta znamenající pro Toskánsko i pro Angioliniho nemožnost vymanit se z vleku Francie a francouzské politiky. Angioliniho rozhodnutí vstoupit do diplomatických služeb u velkovévody Ferdinanda III., ať už v Římě nebo později v Paříži, tak naplňuje to, co se očekávalo od opravdového šlechtice sloužícího své zemi. Angiolini tak plní úlohu téměř typového, ač shodou okolností ne příliš úspěšného diplomata a prostředníka sňatku Napoleonovy sestry, jednajícího v rámci daných úkolů ve svůj prospěch.

Poslední fáze Angioliniho života by se na první pohled mohla jevit jako úplné odpoutání od dosavadního politického působení a životního stylu. Pravda je to jen částečně. Angiolini, jak ukazuje jeho korespondence, sice opustil osvícenské myšlenky, přiklonil se k romantismu a odmítl nadále sloužit restaurovanému velkovévodovi, dobovými konvencemi stanovenou roli však neopustil. Díky nově objevené vášni pro zemědělství se opět zařadil do toskánského dění. A neváhal tak učinit ve stylu sobě vlastním – vždy moderním a pokrokovým.

Angioliniho tedy považuji za muže, který v mnoha ohledech naplňuje představu „typického toskánského šlechtice“. Právě díky tomu, že příliš nevybočoval z představy, která panuje o jeho současníkch, mohou dochované prameny posloužit k lepšímu pochopení některých otázek 18. a 19. století. Není tedy třeba se příliš obávat, že by nás například jeho chování vedlo k zobecnění něčeho, co bylo ve své době jen výjimkou nebo výstředností.

O čem tedy mohou prameny, které po sobě Angiolini zanechal, vypovídat? Zdroje, jichž jsem ve své práci použila, mi díky jeho bohatým společenským stykům posloužily ke studiu intelektuálního života osvícenské Itálie. Cestopis mi umožnil ukázat všeobecnou dobovou fascinaci Anglií, na konkrétních případech aplikaci osvícenských myšlenek a především pohled na ostrovní velmoc z pera jednoho z prvních italských turistů. Další využití tohoto pramenu k historickým účelům je tedy rozmanité.

Angioliniho korespondence z let 1799-1801 může přispět především k pochopení cestovní praxe během napoleonských válek - konkrétně k problematice pasů, množství potřebných výdajů, stavu cest nebo fungování pošty. Dopisy vypovídají i o mnohdy obtížné korespondenční komunikaci mezi panovníkem a jeho bývalým diplomatem a především ukazují, jakým způsobem se v této době dopisy psaly. Na jejich základě si lze udělat představu i o tom, jak zásadně mohla rozhodnutí politických elit ovlivnit individuální lidské osudy.

Ke studiu toho, jak vypadala „diplomatická každodennost“ vyslanců, jakým byl Angiolini, pak poslouží prameny týkající se jeho pobytu v Paříži. Kromě toho, že upozorňují na rozpory mezi politikou a osobními sympatiemi, kterým musel diplomat čelit, nabízejí i jiný a méně známý pohled na osobnosti formátu Napoleona nebo Josefa Bonaparta a mohou tak přispět i k výzkumu politických dějin. Do oblasti hospodářských dějin může naopak přinést nové poznatky Angioliniho životní období strávené v Buon Riposo. Díky němu lze lépe pochopit fungování toskánské zemědělské usedlosti.

Na závěr zbývá zdůraznit, že ve všech životních fázích Angiolini slouží rodnému Toskánsku – jako cestovatel ho reprezentuje, jako diplomat ho hájí a jako zemědělec se podílí na jeho kultivaci. Především se však vždy a za všech okolností jako Toskánec cítí. Vědomí italské národní identity dosud neexistuje, a pokud, začíná se teprve velmi nenápadně utvářet, šlechtic, jímž Angiolini byl, tudíž za svou rodnou zemi nutně považuje právě Toskánsko.

Ačkoliv jsem ve své práci osobnost Angioliniho částečně pojala jako jakýsi „typický model“ utvářený svou dobou, ráda bych zdůraznila, že není jen „historickým materiálem“, ale vnímám ho i jako muže hodného obdivu. Není příliš známý, protože vždy v rozhodujícím okamžiku nemohl, nebo nedokázal využít dané situace, ačkoliv byl většinou jen krůček od

realizace svého cíle. Opomíjené „dějiny těch méně slavných“ se však mnohdy lépe přiblíží historické pravdě právě proto, že umožňují pohled na opravdového, nedokonalého a žijícího člověka své doby, díky kterému lze nejlépe pochopit, jak studované období vypadalo. Luigi Angiolini byl tedy předmětem mé bakalářské práce, člověkem formovaným dobovými událostmi a náladami, ale především osobností, která si i po téměř třech stoletích zaslouží naši pozornost a která může přispět k dalšímu bádání o 18. a 19. století.

## Použité prameny a literatura

### Prameny

Národní archiv Praha, Rodinný archiv toskánských Habsburků, fond Ferdinand III., karton 2 a 10 (NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2 a 10)

ANGIOLINI, Luigi: *Lettere sopra l'Inghilterra e la Scozia*, ed. STÄUBLE, Michèle, STÄUBLE, Antonio, Modena: Mucchi Editore, 1990

### Sekundární literatura

ACQUARONE, Bartolomeo: *Un italiano in Inghilterra* in: *Fanfulla della domenica*, 2.-9. srpna 1880

BONORA, Ettore: *Letterati, memorialisti e viaggiatori del Settecento*, Miláno-Nepol: R. Ricciardi, 1951

BRIGIDI, E. A.: *Giacobini e Realisti o Il Viva Maria*, Siena: E. Torrini, 1882

BURKE, Peter: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha: Argo, 2005

CANDELOORO, Giorgio: *Storia dell'Italia moderna*- vol. I - *Le origini del Risorgimento (1700-1815)*, Miláno: Feltrinelli, 1956-1986

CAPPELLETTI, Licurgo: *Austria e Toscana – Sette lustri da storia (1824-1859)*, Turín: Fratelli Bocca, 1918

CECCUTI, Cosimo: *La Toscana neutrale davanti a Napoleone* in: *Il Vieusseux*, č. 9, Florencie, září-prosinec 1990: *Parigi-Firenze 1789. La Toscana e la Rivoluzione francese*

EINAUDI, Luigi: *Saggi bibliografici e storici intorno alle dottrine economiche*, Řím: Edizioni di Storia e letteratura, 1953

FERRETTI, Giovanni: *Bonaparte e il granduca di Toscana dopo Lunéville*, Janov-Řím-Neapol-Città di Castello: Soc.Anonima Editrice Dante Alighieri, 1947

GREGOROVÍČOVÁ, Eva; SEMOTANOVÁ, Eva: *Italské Toskánsko na mapách a plánech 18. a 19. století*, Praha: Státní ústřední archiv, 1992

HABERMAS, Jürgen: *Strukturální přeměna veřejnosti*, Praha: Filosofia, 2000

HIBBERT, Christopher: *Florencie – Životopis města*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997

HIML, Pavel: *Zrození vagabunda – Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha: Argo, 2007

- JŮN, Libor: *Napoleonské války*, Praha: Triton, 2005  
*le carte di Ferdinando III e di Leopoldo II nell'Archivio centrale di Stato di Praga*,  
 Řím: Ministero per i Beni e le Attività Culturali, 1999
- MOLONEY, Brian: *Florence and England: essays on cultural relations in the second half of the eighteenth century*, Florencie: Olschki, 1969
- ORLANDI, Danilo: *La Versilia nel Risorgimento*, Řím: Versilia oggi, 1976
- PARDUCCI, Pietro: *Il matrimonio di Camillo Borghese con Paolina Bonaparte nel carteggio di Luigi Angiolini, diplomatico toscano* in: *La vita italiana*, 20 - září a prosinec 1932
- PROCACCI, Giuliano: *Dějiny Itálie*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997
- SALVESTRINI, Arnaldo: *La Toscana tra due imperi* in: TOGNARINI, Ivan (ed.): *La Toscana nell'età rivoluzionaria e Napoleonica*, Neapol: Edizioni Scientifiche Italiane, 1985
- SANCHOLLE-HENRAUX, Bernard: *Le Chevalier Luigi Angiolini, diplomate toscan, 1750-1821. Correspondance. Angiolini et le Prince Camille Borghèse. Le Mariage de Pauline Bonaparte*, Paříž: Prieur et Dubois, 1913
- SFORZA, Giovanni: *Filippo Pananti e gli avvenimenti toscani del 1789* in: *Archivio storico italiano*, 5, III, 1890
- SFORZA, Giovanni: *Il Pananti in Inghilterra* in: *Giornale storico della letteratura* XIX 1892, str. 389-396
- STÄUBLE, Michèle, STÄUBLE, Antonio: *La Gran Bretagna del Setecento vista da un viaggiatore italiano* in: *Colloquium Helveticum. Quaderni svizzeri di letteratura generale e comparata*, 6, 1987
- STEFANONI, Luigi: *Storia d'Italia – vol. II*, Florencie: Nerbini, 1909
- TINKOVÁ, Daniela: „*Povera nostra Toscana*“ a „*francouzská uzurpace*“ in: FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří, MALÍŘ, Jiří (ed.): *Napoleonské války a historická paměť*, Brno: Maticе moravská, 2005
- TINKOVÁ, Daniela: *Francouzská revoluce*, Praha: Triton 2008
- TINKOVÁ, Daniela: *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha: Argo, 2004
- VITALI, Stefano, VIVOLI, Carlo (ed.): *Fra Toscana e Boemia: le carte di Ferdinando III e di Leopoldo II nell'Archivio centrale di Stato*, Řím : Ministero per i Beni e le Attività Culturali, 1999
- WHATMORE, Richard: *Adam Smith's role in the French Revolution* in: *Past & Present*, květen 2002
- ZAGHI, Carlo: *La Rivoluzione francese, il regime napoleonico e le origini del Risorgimento italiano* in: *L'Italia di Napoleone*, Turín: UTET Università 1989



## Seznam příloh

**Příloha č. 1:** Ukázka rukopisu Luigi Angioliniho (obrázek), zdroj: NA, RAT, Ferdinand III., kart. 2, inv. č. 34, f. 91-93 – Rainoldimu 14. května 1801 z Paříže

**Příloha č. 2:** Dobový výjev malíře Carlo Mullera – *Odpolední svačina během sklizně oliv v Buon Riposo* (obrázek), Luigi Angiolini (vedle sedící ženy) se opírá o svou hůlku, zdroj: SANCHOLLE-HENRAUX, Bernard: *Le Chevalier Luigi Angiolini, diplomate toscan, 1750-1821. Correspondance. Angiolini et le Prince Camille Borghèse. Le Mariage de Pauline Bonaparte*, Paříž 1913, str. 258

**Příloha č. 3:** Dobový výjev malíře Carlo Mullera – *Odpolední svačina během sklizně oliv v Buon Riposo* (obrázek), zdroj: SANCHOLLE-HENRAUX, Bernard: *Le Chevalier Luigi Angiolini, diplomate toscan, 1750-1821. Correspondance. Angiolini et le Prince Camille Borghèse. Le Mariage de Pauline Bonaparte*, Paříž 1913, str. 312

**Příloha č. 4:** Dobový výjev Luisy Angiolini – *Salon v Buon Riposo* (obrázek), v pravé části sedí Luigi Angiolini, nad ním postává dcera Luisetta, Angioliniho manželka Elisa Bresciani maluje, zdroj: SANCHOLLE-HENRAUX, Bernard: *Le Chevalier Luigi Angiolini, diplomate toscan, 1750-1821. Correspondance. Angiolini et le Prince Camille Borghèse. Le Mariage de Pauline Bonaparte*, Paříž 1913, str. 278

Příloha č. 1:

91

M<sup>re</sup> Sig. Sig. P<sup>ro</sup> C<sup>on</sup> M<sup>re</sup>

Dall' anzessa Memoria Ella si compiacera di far  
 rilevare a S. C. R. lo stato de' suoi affari. Di ho messo tutto  
 Le più distinte particolarità anche per far comprendere la  
 necessità che codesta Corte Imperiale appoggi l'interesse  
 della R. C. S. favorendo il proprio nel tempo istesso.

Nessuno può veder l'oggetto di mio esser qui: e tutti  
 credono alle apparenze che gli si dà di aspettare l'arrivo del  
 nuovo Sovrano alla Toscana per essere installato qui per Ministro.

Questo per altro mi ha di appia fatto ed inconfuso, sopra tutto  
 per esser tutti i Principali di Governo alla Campagna, ora  
 mi occorre di correre materia e son spesso inutilmente  
 per non poter aver sempre un momento opportuno da  
 parlar con loro senza compromettere il mio segreto. Mi  
 è anche di sommo imbarazzo per la corrispondenza. Le  
 Lettere son finite che si aprono qui e alme: e per qui e

**Příloha č. 2:**



**Příloha č. 3:**





**Příloha č. 4:**

